

Установа адукацыі
«Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў»

Факультэт музычнага мастацтва
Кафедра мастацтва эстрады

УЗГОДНЕНА
Заг. кафедры

_____ І.А. Дарафеева
«__» _____ 2021 г.

УЗГОДНЕНА
Дэкан факультэта

_____ І.М. Грамовіч
«__» _____ 2021 г.

ВУЧЭБНА-МЕТАДЫЧНЫ КОМПЛЕКС
ПА ВУЧЭБНАЙ ДЫСЦЫПЛІНЕ

ІНСТРУМЕНТАЗНАЎСТВА І ІНСТРУМЕНТОЎКА

для спецыяльнасці

*1-17 03 01 Мастацтва эстрады (па напрамках),
напрамку спецыяльнасці*

1-17 03 01-01 Мастацтва эстрады (інструментальная музыка)

1-17 03 01-02 Мастацтва эстрады (камп'ютарная музыка),

1-17 03 01-03 Мастацтва эстрады (спевы).

Складальнік:

Горын С.Г., старшы выкладчык кафедры мастацтва эстрады

Разгледжана і ўзгоднена
на паседжанні Савета ўніверсітэта
пракакол № 5 ад 23.02.2021

СКЛАДАЛЬНІК:

С.Г. Горын, старшы выкладчык кафедры мастацтва эстрады ўстановы адукацыі “Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў”

РЭЦЭНЗЕНТЫ:

С.С. Авадок, дацэнт кафедры народна-інструментальнай творчасці ўстановы адукацыі “Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў”;

кафедра мастацкай творчасці і прадзюсарства прыватнай ўстановы адукацыі “Інстытут сучасных ведаў імя А.М.Шырокава”.

Разгледжаны і рэкамендаваны да зацверджання:

Кафедрай мастацтва эстрады ўстановы адукацыі “Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў” (пракакол № ___ ад __. __. 2021 г.);

Саветам факультэта музычнага мастацтва ўстановы адукацыі «Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў» (пракакол № ___ ад __. __. 2021 г.)

ЗМЕСТ

1	ТЛУМАЧАЛЬНАЯ ЗАПІСКА	4
2	ТЭАРЫТЫЧНЫ РАЗДЗЕЛ	7
2.1	Канспекты лекцый.....	7
2.2	Відэа- і аудыёматэрыялы.....	39
3	ПРАКТЫЧНЫ РАЗДЗЕЛ	39
3.1	Практыкум.....	39
3.2	Апісанне практычных работ.....	39
4	РАЗДЗЕЛ КАНТРОЛЮ ВЕДАЎ	40
4.1	Заданні для самостойнай работы студэнтаў.....	40
4.2	Пералік рэкамендаваных сродкаў дыягностыкі.....	40
5	ДАПАМОЖНЫ РАЗДЗЕЛ	41
5.1	Вучэбная праграма па вучэбнай дысцыпліне "Інструментазнаўства і інструментоўка	41
5.2	Асноўная і дадатковая літаратура	54
5.3	Вучэбна-метадычная карта вучэбнай дысцыпліны: дзённая форма атрымання адукацыі.....	56
5.4	Вучэбна-метадычная карта вучэбнай дысцыпліны: завочная форма атрымання адукацыі.....	57

1 ТЛУМАЧАЛЬНАЯ ЗАПІСКА

Вучэбна-метадычны комплекс па вучэбнай дысцыпліне “Інструментазнаўства і інструментоўка” распрацаваны ў адпаведнасці з адукацыйнай праграмай і адукацыйным стандартам па спецыяльнасці 1-17 03 01 Мастацтва эстрады (па напрамках): 1-17 03 01-01 Мастацтва эстрады (інструментальная музыка), 1-17 03 01-02 Мастацтва эстрады (камп’ютарная музыка), 1-17 03 01-03 Мастацтва эстрады (спевы) для ўстаноў вышэйшай адукацыі Рэспублікі Беларусь і прызначаны для навукова-метадычнага забеспячэння працэсу падрыхтоўкі студэнтаў у адпаведнасці з патрабаваннямі Палажэння аб навучальна-метадычным комплексе на ўзроўні вышэйшай адукацыі, зацверджанай Пастановай Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь ад 26.07.2011 №167.

У дадзеным ВМК аб’ядноўваюцца структурныя элементы навукова-метадычнага забеспячэння якаснага выкладання вучэбнай дысцыпліны “Інструментазнаўства і інструментоўка”.

Галоўная мэта ВМК – забеспячэнне атрымання студэнтамі прафесійнай адукацыі ў галіне інструментазнаўства і інструментоўкі ў курсе вывучэння вучэбнай дысцыпліны “Аранжыроўка і пералажэнне музычных твораў для эстрадных ансамбляў і аркестраў”, паступовае павышэнне якасці гэтай адукацыі, выкарыстанне лепшага сусветнага вопыта выкладання дадзенай вучэбнай дысцыпліны, заснаванага на рэзультатах навуковых даследаванняў у гэтай галіне.

Галоўнымі задачамі ВМК з’яўляюцца:

1. вызначэнне асаблівасцей выкладання вучэбнай дысцыпліны “Інструментазнаўства і інструментоўка” для студэнтаў ВНУ;
2. дапамога студэнту і выкладчыку ў пашырэнні ведаў аб інструментарыі эстрадных ансамбляў і аркестраў з мэтай выкарыстання сродкаў выразнасці музычных інструментаў пры стварэнні вучэбных партытур;

3. пашырэнне ведаў студэнтаў аб эстрадных ансамблях, біг-бэндах, струнных, камерных і эстрадна-сімфанічных аркестрах;
4. сістэматызацыя прынцыпаў выкарыстоўвання розных музычных інструментаў у аранжыроўках для эстрадных ансамбляў і аркестраў розных складаў;
5. сістэматызацыя ведаў студэнтаў аб асаблівасцях розных груп эстрадных аркестраў, іх ужыванне ў класічных і сучасных музычных стылях і жанрах;
6. фарміраванне ў студэнтаў уяўлення пра агульнасць музычных культур розных народаў і пра асаблівасці працэсаў развіцця інструментальнай музычнай культуры кожнага з іх у розныя перыяды гісторыі;
7. выхаванне разумення заканамернасцяў развіцця класічнай і сучаснай сусветнай інструментальнай музычнай культуры і фарміраванне ведаў аб розных тыпах эстрадных ансамбляў і аркестраў;
8. вывучэнне своеасаблівасці развіцця інструментальнай музычнай культуры Беларусі;
9. набыццё студэнтамі ведаў пра класіфікацыю музычных інструментаў, пра іх тэхнічныя і выразныя магчымасці і іх ролі ў эстрадных аркестрах і ансамблях рознага складу;
10. авалоданне тэарэтычнымі ведамі, неабходнымі ў засваенні курсаў "Чытанне аркестравых партытур", "Аранжыроўка і пералажэнне музычных твораў";
11. уменне арыентавацца ў партытурах эстрадных ансамбляў і аркестраў.

Вучэбна-метадычны комплекс арыентаваны на аказанне дапамогі выкладчыкам і студэнтам вышэйшых спецыялізаваных навучальных устаноў у набыцці і засваенні тэарэтычных і практычных ведаў аб інструментарыі эстрадных ансамбляў і аркестраў. Часткі, уключаныя ў комплекс, прызначаны для аптымальнага суправаджэння адукацыйнага працэсу і

фарміравання ў студэнтаў кампетэнцый, неабходных для рашэння прафесійных задач у адпаведнасці з сучасным узроўнем развіцця эстраднага мастацтва.

У структуру вучэбна-метадычнага комплексу па вучэбнай дысцыпліне "Інструментазнаўства і інструментоўка" уваходзяць 5 раздзелаў: тлумачальная запіска, тэарэтычныя і практычныя часткі, частка кантролю ведаў і дапаможная частка.

Тэарэтычная частка прадстаўлена кароткім пералікам усіх тэм вучэбнага матэрыялу, неабходнага для вывучэння дадзенай дысцыпліны ў прадугледжаным аб'ёме.

Практычная частка ўтрымоўвае метадычныя рэкамендацыі па правядзенню лекцыйных і практычных заняткаў, па арганізацыі і выкананню самастойнай працы студэнтаў.

Частка кантроля ведаў прадстаўлена матэрыяламі для маніторынгу вынікаў вучэбнай дзейнасці студэнтаў і складаецца з пераліку рэкамендуемых сродкаў дыягностыкі; тэарэтычных пытанняў для правядзення экзамена па дысцыпліне.

Дапаможная частка ўтрымоўвае вучэбную праграму па вучэбнай дысцыпліне "Інструментазнаўства і інструментоўка", вучэбна-метадычныя карты вучэбнай дысцыпліны і спіс рэкамендаванай літаратуры.

2. ТЭАРЫТЫЧНЫ РАЗДЗЕЛ

2.1 Канспекты лекцый

Уводзіны

Інструментазнаўства – гэта галіна музыказнаўства, якая вывучае паходжанне музычных інструментаў, іх канструкцыю, тэхнічныя і выразныя магчымасці. Інструментазнаўства ў курсе вучэбнай дысцыпліны “Аранжыроўка і пералажэнне музычных твораў” цесна злучана з дадзенай творчай дысцыплінай, а таксама з тэхнічнымі дысцыплінамі, такімі, як гукарэжысура і акустыка.

Адрозніваюць некалькі частак інструментазнаўства:

- аб'ектам з'яўляюцца класічныя аналагавыя музычныя інструменты, якія ўваходзяць у склад сімфанічных, духавых, эстрадных аркестраў, розных складаў ансамбляў, а таксама ўжывальныя самастойна;
- аб'ектам з'яўляюцца лічбавыя музычныя інструменты, прылады да іх, якія ўваходзяць у склад эстрадных аркестраў, эстрадных ансамбляў, а таксама ўжывальныя самастойна.

Існуе два метады даследвання музычных інструментаў:

- музыказнаўчы - прадстаўнікі гэтага метаду разглядаюць інструменты як сродак выканання музыкі і вывучаюць іх у непарыўнай сувязі з музычнай творчасцю і выканальніцтвам;
- арганалагічны (арганаграфічны) - прыхільнікі гэтага метаду засяроджваюць сваю ўвагу на канструкцыі музычнага інструмента і яго эвалюцыі.

Прадмет вывучэння:

- гісторыя стварэння і эвалюцыя інструментальнага складу эстрадных аркестраў і ансамбляў;
- класіфікацыя музычных інструментаў;

- тэхнічныя, мастацкія і выразныя магчымасці музычных інструментаў.

Задачы:

- вывучэнне канструкцыі, тэхнічных і выразных магчымасцяў музычных інструментаў;

- вывучэнне гісторыі развіцця музычных інструментаў эстрадных ансамбляў і аркестраў.

На дзённым і завочным аддзяленнях з гэтай вучэбнай дысцыплінай знаёмяцца студэнты на працягу першых двух семестраў навучання. Формай выніковай справаздачнасці з'яўляецца залік ці экзамен напрыканцы першага года навучання.

Інструментазнаўства – найцікавейшая вобласць музыказнаўства. Гэта навуковая дысцыпліна, якая вывучае музычныя інструменты, іх канструкцыю, акустычныя ўласцівасці, асаблівасці іх выраба, прыёмы гуказдабывання, а таксама практыку інструментальнага выканальніцтва і шматлікія іншыя аспекты.

Інструментазнаўства як навука ўзнікла яшчэ да нашай эры ў народаў Старажытнага ўсходу – у Егіпце, Індыі, Іране, Кітаі. Самае ранняе еўрапейскае апісанне музычных інструментаў прыналежыць старажытнагрэцкаму навукоўцу Арысціду Квінтыліяну (3 у. да н.э.). Першыя адмысловыя навукавыя працы па інструментазнаўству з'явіліся ў XVI-XVII ст.ст. у Нямеччыне. Развіццё ў XIX ст. сімфанічнай музыкі, рост сольнага, ансамблевага і аркестравага выканальніцтва, узбагачэнне складу аркестра і ўдасканаленне яго інструментарыя прывялі музыкаў да неабходнасці глыбокага вывучэння характэрных уласцівасцяў і мастацка-выразных магчымасцяў музычных інструментаў. Пачынальна з Г.Берліоза ("Вялікі трактат аб сучаснай інструментоўцы і аркестроўцы") і Ф.Геварта, кампазітары і дырыжоры ў сваіх кіраўніцтвах па інструментоўцы сталі надаваць вялікую ўвагу апісанню кожнага музычнага інструмента і характарыстыцы яго ўжывання ў аркестравым выканальніцтве. Значны

ўнёсак занесены таксама і рускімі кампазітарамі. М.Глінка ў "Нататках пра аркестроўку" (1856 г.) тонка ахарактарызаваў выразныя і выканальніцкія магчымасці музычных інструментаў сімфанічнага аркестра. Праца Н.Рымскага-Корсакова ("Асновы аркестроўкі" з партытурнымі узорамі з уласных твораў) дагэтуль знаходзіць ужыванне ў выкладанні інструментоўкі. Вылучнае значэнне ведам асаблівасцяў музычных інструментаў і ўменню эфектыўна выкарыстоўваць іх у аркестры надаваў П.Чайкоўскі. Ім быў зроблены пераклад працы Ф. Геварта "Кіраўніцтва па інструментоўцы" (1866 г.). Пачатак фармаванню інструментазнаўства як самастойнай галіны музыказнаўства было пакладзена ва 2-ой палове XIX ст. захавальнікамі і кіраўнікамі найбуйных музеяў музычных інструментаў – К.Заксам (Берлін), М. Петуховым (Санкт-Пецярбург) і іншымі.

Інструментоўка – ізлажэнне музыкі для выканання яе якім-небудзь складам аркестра або інструментальнага ансамбля. Мастацтва інструментоўкі засноўваецца на выкарыстанні ўласцівасцяў розных музычных інструментаў (іх тэмбраў, прыёмаў гуказдабывання, тэхнічных і дынамічных магчымасцяў) і іх спалучэнняў для дасягнення найболей выразнага гучання.

Прадмет:

- вывучэнне асаблівасцяў аркестравай фактуры і яе элементаў;
- вывучэнне асноўных прыёмаў і прыцыпаў класічных і сучасных узораў.

Задачы:

- стварэнне высокамастацкага твора з дапамогай выразных сродкаў розных інструментальных складаў;
- пошук новага аркестравага пісьма і трактоўкі музычных інструментаў аркестра ці ансамбля.

Аранжыроўка – гэта:

1. перакладанне музычнага твора для розных складаў эстрадных ансамбляў ці аркестраў;

2. палегчанае выкладанне музычнага матэрыялу для выканання на тым жа музычным інструменце;

3. джазавая аранжыроўка – пераклад музычнага твору, пры якім магчымы змены ў гармоніі музычнага твора і яе фактуры непасрэдна падчас выканання.

Існуюць розныя віды інструментавак, аранжыровак і пералажэнняў, кожнаму з якіх адпавядаюць свае спецыфічныя прыёмы. Разам з тым ёсць і агульныя заканамернасці, якімі неабходна карыстацца пры выкананні той ці іншай працы. Адною з галоўных задач курса інструментаўкі з'яўляецца выхаванне ў навучэнцаў беражлівых адносінаў да асаблівасцяў музычнага развіцця арыгінала. Чым дакладней пералажанне перадае спецыфіку яго гучання, тым лепш выканае яго сваю задачу. Аднак у творы можна змяніць не толькі танальнасць і фактуру, але і агульную форму, стыль і жанр.

Таксама, часта творчаму пераасэнсаванню і трансфармацыі падлягаюць такія кампаненты музычнай фактуры, як мелодыя, гармонія, метр, тэмп, дынаміка і іншыя.

У аранжыроўках і пералажэннях музычных твораў, якія традыцыйна прадугледжваюць большую колькасць галасоў у ансамблі ці ў аркестры, неабходна, каб кожны з утвораных галасоў знаходзіўся ў адпаведнасці з гармоніяй суправаджэння, быў натуральны ў сваім развіцці, адпавядаў патрабаванням аркестровай тэсітуры і пры сумесным выкананні з іншымі галасамі даваў добра збалансаваны дынамічны ансамбль. Ажыццяўляючы пералажэнне для якога-небудзь вызначанага калектыву, неабходна ўлічваць яго выканальніцкі профіль, колькасны склад ансамблевых і аркестровых партый, тэхнічныя і выразныя магчымасці музычных інструментаў, аб'ём іх дыяпазонаў і іншыя спецыфічныя асаблівасці ансамбля ці аркестра.

Для таго, каб працэс практычнага засваення навыкаў аранжыроўкі і пералажэння музычных твораў быў больш глыбокім, неабходна абавязкова выкананне пісьмовых заданняў спалучаць з аналізам спецыяльна падобраных для дадзенай тэмы ўзораў, выдадзеных аранжыровак і пералажэнняў у

комплексе з праслухоўваннем аўдыя ці відэазапісаў дадзеных прац. Стараннае знаёмства з імі пашырыць уяўленне навучэнцаў пра аранжыроўку, дапаможа ім глыбей раскрыць магчымасці выкарыстання розных прыёмаў ансамблевага ці аркестровага пісьма.

Мэта курса вучэбнай дысцыпліны “Інструментазнаўства і інструментоўка”, вывучаемага на працягу 2 семестраў першага года навучання у вышэйшай навучальнай установе, – даць студэнту веды аб тэхнічных і выразных магчымасцях музычных інструментаў эстрадных ансамбляў, аркестраў, а таксама падрыхтаваць яго да самастойнага стварэння аранжыровак і пералажэнняў музычных твораў для розных складаў эстрадных ансамбляў і аркестраў. Устойлівае валоданне такімі ведамі неабходна будучаму музыканту, артысту, а таксама аранжыроўшчыку ў яго далейшай творчай працы.

Тэма 1. Класіфікацыя аркестраў, ансамбляў

Аркестр – ад грэч. *orchestra* - круглая, пазней паўкруглая пляцоўка антычнага тэатра, дзе, здзяйсняючы рытмічныя рухі, спяваў свае партыі хор трагедыі і камедыі, ад *орхеоматі* – танцаваць.

Аркестр – гэта калектыў музыкаў, выканаўцаў на розных музычных інструментах, прызначаны для сумеснага выканання музычных твораў.

Класіфікацыя аркестраў

Класіфікацыю аркестраў вызначаюць тры істотных прыкметы:

1. Прызначэнне ў музычнай практыцы;
2. Інструментальны склад;
3. Колькасны склад музыкаў аркестры і яго аркестравых груп.

Па прызначэнні ў музычнай практыцы ці грамадскай функцыі аркестравай музыкі, умовам яе выканання і ўспрымання адрозніваюць

аркестры: оперны, канцэртны, тэатральны, духавы, ваенна-духавы (вайсковы), народны, эстрадны, джазавы і іншыя.

Па складзе музычных інструментаў аркестры завуць змяшанымі ці аднастайнымі. Пры гэтым адрозніваюць аркестры: сімфанічны, струнны (смычковы), духавы, біг-бэнд, эстрадна-сімфанічны, шумавы, народных інструментаў і іншыя.

Па колькасным складзе музыкаў аркестры падпадзяляюць на малы, сярэдні і вялікі. У сімфанічным аркестры па колькасці выканаўцаў партыю ў групе драўляных духавых інструментаў вызначаюць склады: адзінарны, парны, патройны, чацвярны, састаўны.

Фарміраванне і развіццё сімфанічнага і духавага аркестраў налічвае больш 400 гадоў. Яно працякала складаным і нярэдка супярэчлівым шляхам і ўмоўна падзяляецца на два перыяду.

Першы перыяд пачынаецца ў сярэдзіне XVI стагоддзя са з'яўлення скрыпкі як тыпавага інструменту аркестра і паступовага станаўлення "струннага аркестра". Струнны аркестр застаецца нязменным з моманту канчатковага сцвярджэння свайго складу (канец XVII стагоддзя) да цяперашняга часу. Адначасова ў аркестры ўжываліся клавійныя інструменты і лютні, якія папаўнялі гармонію і што выконвалі партыю лічбаванага басу ва ўсіх партытурах разгляданага перыяду, званага перыядам "basso continuo".

Другі перыяд, які пачынаецца з аркестроўкі Гайдна і Моцарта (прыкладна 1770-1790 гады), характарызуецца адмовай ад basso continuo. Струннаму аркестру перадаецца функцыя папаўнення гарманічнай асновы.

На працягу першай паловы XIX стагоддзя, дзякуючы сістэматычнаму ўжыванню трамбонаў і абсталяванню вентылямі валторнаў і труб, аркестр падзяляецца на тры групы: струнныя, драўляныя духавыя і медныя духавыя; прычым кожная група гарманічна і меладычна стала незалежная, самастойная і храматычная. Разам з ударнымі інструментамі гэтыя тры групы склалі поўны аркестр.

Сімфанічны аркестр у еўрапейскіх краінах склаўся да сярэдзіны XIX стагоддзя. Духавы аркестр зацвердзіўся ў другой палове XIX стагоддзя. У былой Расійскай імперыі ён дасягнуў сталасці ў канцы гэтага ж стагоддзі, дзякуючы рэформе ваеннай музыкі, праведзенай Н.Рымскім-Корсаковым. Біг-бэнд з'явіўся і канчаткова зацвердзіўся ў другім дзесяцігоддзі XX стагоддзя. Вялікі эстрадна-сімфанічны аркестр зацвердзіўся толькі ў другой палове XX стагоддзя.

Музычны ансамбль гэта група музыкаў, якія выконваюць інструментальную ці вакальную музыку. Некаторыя музычныя ансамблі складаюцца вылучна з музычных інструментаў, напрыклад, джазавы квартэт ці квінтэт. Некаторыя музычныя ансамблі складаюцца вылучна са спевакоў, напрыклад хоры і вакальныя групы. Як у папулярнай, так і ў класічнай музыцы існуюць ансамблі, у якіх выступаюць як інструменталісты, так і спевакі, напрыклад рок-група ці камерная група ў стылі барока для "basso continuo" (клавесіна і віяланчэлі) і аднаго ці некалькіх спевакоў. У класічнай музыцы, трыя ці квартэты або змешаныя ансамблі музычных інструментаў (напрыклад, фартэпіяна, струнных і духавых інструментаў) ці група аднатыпных ці аднатэмбравых інструментаў з таго ж інструментальнага сямейства, такія як струнныя ансамблі (напрыклад, струнны квартэт) ці духавых ансамбляў (напрыклад, духавы брасс-квінтэт). У некаторых ансамблях спалучаюцца гукі розных сямействаў інструментаў, напрыклад, малы аркестр, у якім выкарыстоўваюцца струнныя, медныя духавыя, драўляныя духавыя і ўдарныя інструменты, ці канцэртны аркестр, у якім выкарыстоўваюцца медныя духавыя, драўляныя духавыя і ўдарныя.

У *джазавых ці комба ансамблях* у склад звычайна ўключаюць духавыя інструменты (адзін ці некалькі саксафонаў, трубы і г. д.), адзін ці два акордавых інструмента (электрагітара, фартэпіяна ці электраарган), бас (бас-гітара ці кантрабас), а таксама ўдарная ўстаноўка ці перкуссия. Джазавыя ансамблі могуць быць вылучна інструментальнымі ці складацца з групы інструментаў, якія акампануюць аднаму ці некалькім спевакам. У рок- і поп-

ансамблях, так званых рок-групах ці поп-групах, звычайна ёсць сола-гітары і клавiшныя (фартэпіяна, электрычнае піяніна, ці электраарган, сінтэзатар і г. д.), адзін ці некалькі спевакоў і рытм-секцыя, якая складаецца з бас-гітары, рытм-гітары і ўдарнай ўстаноўкі .

Склады і характарыстыка эстрадных аркестраў і ансамбляў

Эстрадныя і джазавыя аркестры ў сучаснай практычнай дзейнасці сустракаюцца трох асноўных складаў:

- вялікі аркестр, які ўключае пяць саксафонаў - два альты, два тэнары, адзін барытон, чатыры трубы, чатыры трамбона, рытм-групу;
- сярэдні аркестр: чатыры саксафона - два альты, два тэнары ці - альт, два тэнары і барытон, тры трубы, адзін-два трамбона, рытм-група;
- малы аркестр: тры саксафона, дзве трубы, трамбон, рытм-група.

Нярэдка ў склад эстрадных і джазавых аркестраў уключаюць такія музычныя інструменты, як флейта, валторна, вібрафон, акардэон, а ўдарная група дапаўняецца літаўрамі, маракасамі і іншымі ўдарнымі інструментамі.

Варта таксама адзначыць, што ў выканальніцкай практыцы ў склад эстрадных і джазавых аркестраў уводзіцца вакальная група, якая дае вялікія магчымасці для творчага пошуку новых тэмбравых спалучэнняў. Арганічнае злучэнне чалавечага голасу і музычнага інструмента дазваляе дамагчыся большай выразнасці, своеасаблівага гукавога каларыту.

Эстрадна-сімфанічны і эстрадны аркестры ў параўнанні з ансамблямі валодаюць значна вялікімі маляўнічымі і дынамічнымі магчымасцямі. Для іх тыпова ўжыванне больш разнастайных прыёмаў ігры - шырокае выкарыстанне "зачыненых" гукаў (сурдзін) у меднай групе, самыя розныя тэмбравыя і гарманічныя злучэнні музычных інструментаў.

Шырокае распаўсюджанне на практыцы атрымалі розныя па складзе *эстрадныя і джазавыя ансамблі*. Ансамблем лічыцца такі калектыў, у якім у кожнай групе не больш дзвюх аднолькавых інструментаў, напрыклад два саксафона, дзве трубы; ці два трамбона і г. д., гэта значыць ні ў адной з груп

нельга ўтварыць трохгалосы акорд. Сустракаюцца выпадкі, калі ў ансамблі можа быць адна з груп, якая ўключае тры ці нават чатыры інструмента. Наяўнасць трох інструментаў у адной з груп не ператварае аўтаматычна ансамбль у аркестр.

З усіх разнавіднасцяў сустракаемых на практыцы ансамбляў ад трох да дзесяці-дванаццаці чалавек можна вылучыць два асноўных кірункі - вакальна-інструментальныя ансамблі і эстрадныя ці джазавыя інструментальныя ансамблі тыпу "комба" (што азначае ў перакладзе з ангельскага "камбінацыя", "спалучэнне").

Вакальна-інструментальныя ансамблі, а таксама рок-гурты, складаюцца з дзвюх-трох гітар (гітара-сола, гітара-рытм), бас-гітары і ўдарных з уключэннем духавых і народных інструментаў, сінтэзатараў і г. д.

На практыцы у эстрадных калектывах сустракаюцца настолькі незвычайныя спалучэнні музычных інструментаў, што часам цяжка правесці класіфікацыю. Таму мы, характарызуючы інструментальныя эстрадныя і джазавыя ансамблі, адзначым істотныя моманты камплектавання іх па ліку ўдзельнікаў і інструментаў.

Самым малым эстрадным ці джазавым ансамблем, які можа існаваць як самастойная мастацкая адзінка, выконваць інструментальную музыку і забяспечыць паўнаваартасны з эстэтычнага пункта гледжання акампанемент, лічыцца няпоўная рытм-група. Яна з'яўляецца асновай для стварэння іншых выглядаў і тыпаў ансамбляў. Найболей тыповымі ў самадзейнасці і прафесійным мастацтве з'яўляюцца наступныя склады: фартэпіяна, ўдарныя, кантрабас ці гітара-бас; акардэон, ударныя, кантрабас; акардэон, гітара, кантрабас і г. д.

У ансамблях-выканаўцаў музыкі ранняга джаза - наваарлеанскі стыль, дыксіленд, - рытм-група ўключае такія музычныя інструменты, як ударныя, банджа, туба, фартэпіяна.

Яшчэ адзін склад ансамбля - квартэты. Для палягчэння далейшай характарыстыкі ансамбляў магчыма прыняць няпоўную рытм-групу за

аснову калектыва, і, такім чынам, склад - рытм-група і гітара можа лічыцца самастойным ансамблем-квартэтам. Найболей часта на практыцы сустракаюцца такія квартэты: рытм-група і саксафон, рытм-група і труба, рытм-група і кларнет, рытм-група і трамбон, рытм-група і вібрафон і т. д.

Квінтэты складаюцца з рытм-групы і дзвюх саліруючых інструментаў. Пажадана ўключаць у склад розныя інструменты, гэта дазволіць атрымаць больш тэмбравых фарбаў, выразных сродкаў. Найболей тыповымі з'яўляюцца такія склады: рытм-група, труба і саксафон; рытм-група, труба і кларнет; рытм-група, гітара і саксафон; рытм-група, саксафон і трамбон і т. д. Нярэдка сустракаюцца і аднастайныя інструменты: рытм-група і два саксафона; рытм-група і дзве трубы; рытм-група і дзве скрыпкі і т. д.

Секстэты маюць у складзе рытм-групу і тры інструмента, сэптэты - рытм-групу і чатыры інструмента ў самых розных спалучэннях.

Тэма 2. Група струнных смычковых інструментаў

Смычковыя (струнна-смычковыя) музычныя інструменты – група музычных інструментаў з гуказдабываннем, якое ажыццяўляецца галоўным чынам падчас вядзення смычка па нацягнутых струнах. У сучасным акадэмічным выканальніцтве выкарыстоўваюць чатыры струнна-смычковых музычных інструмента: скрыпкі, альты, віяланчэлі, кантрабасы.

Продкам сучасных струнных музычных інструментаў лічыцца старажытнагрэцкая кіфара. Прататыпам ёй паслужыў паляўнічы лук, які выдаваў пры нацягванні цецівы павольны дагасаючы гук. З часам замест адной струны сталі выкарыстоўваць некалькі, рознай таўшчыні і даўжыні. А пры змене сілы нацяжэння струн атрымалася дамагчыся рознага па вышыні гучання.

Наступным этапам стала замена цецівы на полы кораб - гук атрымаўся прыгажэйшым. У выніку эксперыментаў з формай і памерамі караба з'явіліся

новыя струнныя інструменты рознай тэмбральнасці: лютня, мандаліна, гуслі, цымбалы, теорба, манахорд, гітара і іншыя.

Спосабы гуказабывання на ніх таксама адрозніваліся. На гітары ігралі пальцамі, а для ігры на мандаліне выкарыстоўвалі адмысловую пласцінку, плектр. Пазней з'явіліся розныя палачкі і малаточки, якія выклікаюць вібрацыю струн. Менавіта гэты прынцып лёг у аснову фартэпіяна.

Неўзабаве быў вынайдзены смычок: калі ўдар выклікаў кароткі гук, то звычайная палачка з пучком конскага воласа прымушала струну даваць доўгае, працяглае гучанне. На гэтым прынцыпе пабудавана канструкцыя струнна-смычковых музычных інструментаў. Струны рэзануюць з корпусам інструмента і перадаюць ваганні паветра слухачам. У адрозненне ад струннай шчыпковай групы, смычковыя не маюць ладаў, што ўскладняе ігру і навучанне музыкантаў. Знаходжанне месца націску струны для атрымання патрэбнага гуку - справа шматлікіх гадоў навучання, таленту, крапатлівай працы і тонкага музычнага слыху.

Аднымі з першых струнна-смычковых інструментаў былі віёлы. Як асобнае сямейства яны паўсталі ў XV ст. Віёлам характэрны далікатны матавы тэмбр слабай сілы. Яны прадстаўлены некалькімі разнавіднасцямі: альтовыя, дыскантывыя, кантрабасовыя, тэнаровыя. Кожнай падгрупе характэрны свой памер і, адпаведна, вышыня гучання. Віёлы прынята трымаць вертыкальна, на каленах або паміж імі.

З'явіўшыся ў XV ст., скрыпка хутка набыла папулярнасць ва ўсёй Еўропе, дзякуючы моцнаму гуку і віртуозным магчымасцям. Так, у італьянскім горадзе Крэмонне з'явіліся цэлыя сем'і майстроў струнна-скрыпічных спраў, чые скрыпкі дагэтуль лічацца эталонам. Гэта ўсім вядомыя прозвішчы Страдзівары, Амаці, Гварнэрі, якія сфармавалі так званую крэмонскую школу. І сёння іграць на скрыпке Страдзівары – вялікі гонар для самых знакамітых музыкантаў усяго свету.

Услед за скрыпкай з'явіліся іншыя смычковыя інструменты – альт, кантрабас, віяланчэль. Яны падобныя адзін да аднаго па тэмбры і форме, але

адрозніваюцца паміж сабой памерамі. Вышыня гуку будзе залежыць ад даўжыні струн і памераў корпуса: кантрабас дае нізкі гук, а скрыпка гучыць мінімум на дзве актавы вышэй за кантрабас.

Па абрысах струнна-смычковыя інструменты нагадваюць віёлу, толькі з больш вытанчанымі формамі і круглымі “плячамі”. Вылучаецца сярод іх кантрабас, якому робяць “спусцістыя” плечы, каб дазволіць музыку дацягнуцца да струн.

Для розных смычковых інструментаў характэрны розны спосаб размяшчэння: кампактныя альт і скрыпка зручна трымаць на плячы, а вось вялікія па памерам кантрабас і віяланчэль ставяць вертыкальна на падлогу ці спецыяльную падстаўку.

Струнна-смычковыя інструменты з'яўляюцца асновай сімфанічнага, эстрадна-сімфанічнага і камернага аркестраў, уявіць сабе музыку без гэтай групы не ўяўляецца магчымым. Менавіта смычковыя музычныя інструменты надаюць мелодыі плыўнасць, працягласць, вытанчанасць.

Скрыпка – струнна-смычковы музычны інструмент высокага рэгістра. Мае народнае паходжанне, сучасны выгляд набыла ў XV ст., атрымала шырокае распаўсюджванне ў XVII ст. Скрыпка складаецца з дзвюх асноўных частак: корпуса і грыфа, паміж якімі нацягнуты струны. Струны прыціскаюцца чатырма пальцамі левай рукі да грыфа (вялікі палец выключаны). Па струнах водзяць смычком, змешчаным у правай руцэ выканаўцы. Тэмбр скрыпкі “густы” у нізкім рэгістры, “мяккі” ў сярэднім і “бліскучы” ў верхнім. Сучасная скрыпка - адзін з галоўных інструментаў сімфанічнага аркестра. Выкарыстоўваецца як сольны, ансамблевы і аркестравы інструмент.

Альт - смычковы струнны музычны інструмент, які належыць да скрыпічнага сямейства. Мае чатыры струны, настроеныя на квінту ніжэй звычайнай скрыпкі. Узнік прыблізна ў канцы XV ст. - пачатку XVI ст. На працягу XVII - XVIII ст.ст. альт у сімфанічным аркестры рэдка выконваў больш значную функцыю, чым гарманічнае запаўненне. Толькі ў XIX ст.,

калі ў моды ўвайшоў інструментальны каларыт, альт пачаў разглядацца як інструмент, які валодае ўласнай індывідуальнасцю. Як сольны інструмент выкарыстоўваецца рэдка, уваходзіць у склад смычковага квартэта, розных ансамбляў, сімфанічнага аркестра. Нягледзячы на татальную папулярнасць скрыпкі, альт з'яўляецца важным удзельнікам сімфанічнага аркестра. І па памерах, і па ўзросце альт можна назваць "старэйшым братам" скрыпкі. Гучанне альты гусцейшае, аксаміцістае, але меней яркае. Памер інструмента патрабуе некалькі іншых прыёмаў ігры, большай расцяжкі пальцаў і сілы рук. Альтыстамі, як правіла, не становяцца з дзяцінства, на інструмент пераходзяць у каледжы, кансерваторыі скрыпачы з буйнейшым целаскладам.

Віяланчэль - смычковы струнны музычны інструмент скрыпічнага сямейства баса-тэнаравага рэгістра. Вядомы з першай паловы XVI стагоддзя. Канструкцыя аналагічная скрыпцы. Па памерах віяланчэль амаль у тры разы больш звычайнай скрыпкі. Прыёмы ігры і штрыхі на ім тыя ж, што на скрыпцы. На віяланчэлі іграюць седзячы, ставячы інструмент перад сабой і ўпіраючы ў падлогу спічкаком. Віяланчэль валодае шырокімі выразнымі магчымасцямі і старанна распрацаванай тэхнікай выканання, выкарыстоўваецца як сольны, ансамблевы і аркестравы інструмент. Гучанне віяланчэлі густое, сакавітае, п'явучае, па тэмбры вельмі якое нагадвае чалавечы голас (па тэмбры - барытон). У нашы дні віяланчэль - незаменная частка сімфанічнага, эстрадна-сімфанічнага і камернага аркестраў, але для віяланчэлі таксама створана мноства сольных твораў.

Кантрабас - самы буйны па памерах (каля двух метраў у вышыню) і самы нізкі па гучанню з шырока выкарыстоўваных смычковых струнных музычных інструментаў, які аб'ядноўвае ў сабе рысы скрыпічнага сямейства і сямейства віол. Першы кантрабас з'явілася ў XVII ст. Мае 4 струны, дыяпазон 4 актавы. Кантрабас выкарыстоўваецца як аркестравы, сольны, ансамблевы інструмент. Аднак як сольны інструмент ён выступае дастаткова рэдка, паколькі на ім складана дамагчыся дакладнасці і вастрыні інтанацыі, але выступае нейкім музычным басовым "падмуркам", на які абапіраецца

гучанне астатніх інструментаў. Кантрабас - неад'емны ўдзельнік не толькі сімфанічнага аркестра, але і джазавых, эстрадных музычных калектываў. На кантрабасе іграюць стоячы, трымаючы яго перад сабой, карыстаючыся смычком і 4-мя пальцамі левай рукі, а таксама вялікім пальцам, як на віяланчэлі.

Тэма 3. Спецыфіка, тэхнічныя сродкі групы струнных смычковых інструментаў

*Смычковая група з'яўляецца асновай сімфанічнага аркестра. Яна самая шматлікая (у малым аркестры да 24 выканаўцаў, у вялікім - да 70 чалавек). Уключае інструменты чатырох назваў, падзеленых на 5 партый. Прыём *divisi* (падзел) дазваляе ўтварыць любую колькасць аркестравых партый. Валодае велізарным дыяпазнам ад *до контрактывы* да *соль чацвёртай актавы*. Валодае выключнымі тэхнічнымі і выразнымі магчымасцямі.*

Найкаштоўная якасць струнна-смычковых інструментаў – тэмбравая аднастайнасць у масе. Гэта тлумачыцца аднолькавай канструкцыяй усіх смычковых, а таксама падобнымі прынцыпамі гуказдабывання.

Багаце выразных магчымасцяў струнных злучана з рознымі прыёмамі вядзення па струнах - штрыхамі. Спосабы вядзення смычка маюць вялікі ўплыў на характар, сілу, тэмбр гуку і фразіроўку.

Выкананне гуку смычком - *arco*. Штрыхі для струнна-смычковых інструментаў можна падзяліць на тры групы. Першая група: роўныя, плыўныя рухі без адрыву ад струн. *Detache* - кожны гук выконваецца асобным рухам. *Трэмала* - хуткае чаргаванне двух гукаў ці паўтор аднаго і таго ж гуку, якое стварае эфект дрыгацення, трапятання, мігацення. Гэты прыём упершыню выкарыстоўваў К.Мантэвердзі ў оперы "Бітва Танкрэда і Кларынды". *Legato* - злучнае выкананне некалькіх гукаў на адзін рух смычка, якое стварае эфект злучнасці, плавучасці. *Portamento* - гук здабываецца лёгкім

штурханнем смычка. *Staccato volant* - лятучае стаката, выкананне некалькіх гукаў на адзін рух смычка.

Для таго, каб прыкметна змяніць тэмбр струнных інструментаў выкарыстоўваюць таксама спецыфічныя прыёмы выканання.

Прыём *col legno* - удар тронкам смычка па струне, выклікае стукавы, змярцвелы гук. З-за крайняй характэрнасці гэты прыём ужываецца рэдка, у адмысловых выпадках. Упершыню яго ўвёў Г.Берліёз у V частцы "Фантастычнай сімфоніі" - "Сон у ноч шабаша". Гук струнных інструментаў становіцца зусім непазнавальным пры гульні шчыпком - *pizzicato*. Струнная *pizzicato* гучаць суха і адрывіста – Л.Дэліб "Pizzicato" з балета "Сільвія", П.Чайкоўскі Чацвёртая сімфонія, скерца.

Для паслаблення ці прыглушэння гуку карыстаюцца сурдзінай (*con sordino*) - гумовай, каўчукавай, касцяной ці драўлянай пласцінкай, якая ўсталёўваецца на струны ў падстаўкі. Сурдзіна змяняе і тэмбр струнных, робіць яго матавым і цёплым, як ў частцы "Смерць Азе" з сюіты "Пер Гюнт" Э.Грыга. Цікавы прыклад таксама "Палёт чмяля" з III дзеяння оперы "Казка пра цара Салтана" М. Рымскага-Корсакава - гук скрыпак з сурдзінамі стварае поўную ілюзію гудзення.

Яркі каларыстычны прыём ігры на струнных інструментах - флажалеты. Флажалеты валодаюць зусім асаблівым тэмбрам, у іх няма поўнасці і эмацыйнасці. У *forte* флажалеты падобныя іскрам, у *piano* гучаць фантастычна, таямніча. Свісцячы гук флажалетаў нагадвае самыя высокія гукі флейты.

У другой палове XX стагоддзя пошукі новай выразнасці прывялі да таго, што на струнных інструментах сталі здабываць гукі, якія раней злічылі б не мастацкімі. Напрыклад, гульня ў падстаўкі *sul ponticello* стварае гучнасць цвёрдую, якая свішча, атрымоўваецца як бы лядзяны гук. Выкананне над грыфам *sul tasto* - гучнасць саслабленую і цьмяную. Ужываецца таксама выкананне за падстаўкай, на падгрыфку, пастукванне пальцамі па корпусе музычнага інструмента. Усе гэтыя прыёмы ўпершыню

выкарыстоўваў К.Пендэрэцкі ў сачыненні для 52 струнных інструментаў "Плач па ахвярах Хірасімы" (1960 год).

На ўсіх струнных інструментах можна браць адначасова падвойныя ноты, а таксама трох і чатырох гучныя акорды, якія выконваюцца фаршлагам ці арпеджыата. Такія спалучэнні лягчэй выконваць пры некалькіх пустых струнах і выкарыстоўваюцца яны, як правіла, у сольных творах.

Тэма 4. Духавыя музычныя інструменты

Духавыя інструменты – музычныя інструменты, гук якіх фарміруецца пры дапамозе вагальнага паветранага струменя, змешчанага ўсярэдзіне корпуса інструмента.

Духавыя з'яўляюцца аднымі з самых найстаражытных музычных інструментаў. Так, першыя прымітыўныя духавыя інструменты вырабляліся з полых трубак, напрыклад, з рога або з трыснёга. У "Аповесці мінулых гадоў", датаванай 1113 годам, ужо былі згадванні пра такія інструменты на тэрыторыі Старажытнай Русі, у тым ліку Полацкага княства.

З цягам часу духавыя інструменты відазмяняліся і ўдасканаліваліся, і на дадзены момант іх можна падзяліць па крыніцы гукавога вагання і па матэрыяле выраба. Трактоўка прыналежнасці духовага інструмента да якой-небудзь з груп можа вар'іравацца.

Духавыя інструменты па крыніцы гукавога вагання.

Лабіяльныя духавыя інструменты - інструменты, вібрацыі гуку ў якіх узнікаюць пра востры край сценкі корпуса. Усе віды флейт, свісткі і іншыя дудачкі ставяцца да гэтай катэгорыі.

Язычковыя духавыя інструменты - інструменты, гукавыя ваганні якіх ствараюцца ад вібрацыі адмысловага рэзанавальнага язычка, змешчанага ў паветраным струмені. Саксафоны, фаготы, кларнеты - усе духавыя, якія маюць спецыяльны язычок, таксама губныя гармонікі і органы можна аднесці да гэтай катэгорыі.

Амбушурныя духавыя фармуюць гук ад вібрацый вуснаў музыкі, ад становішча языка і аб'ёму яго гартані. Да такіх інструментаў ставяцца трубы, горны, трамбоны, валторны, тубы і гэтак далей.

Акрамя таго, інструменты можна класіфіцыраваць па матэрыяле выраба. Аднак, такая класіфікацыя склалася гістарычна і з'яўляецца традыцыйнай, але духавыя вырабляюцца не толькі з дрэва і медзі. Лепш лічыць гэты падзел умоўным, якія адносяцца да спосабу гуказдабывання і тэхніцы ігры, чым да матэрыялу корпуса.

Драўляныя духавыя інструменты – музычныя інструменты, гук у якіх генеруецца вібрацыйнай ўсярэдзіне корпуса паветранай брэй, а вышыня гучання рэгулюецца пасродкам адкрыцця і зачынення адмысловых клапанаў.

Гістарычна склалася так, што гэтыя інструменты выраблялі з дрэва. Тым не менш, шматлікія духавыя, тэхнічна якія з'яўляюцца драўлянымі, вырабляюцца з іншых матэрыялаў. Сучасныя аркестравыя флейты вырабляюцца з метала, пластыка, алюмінія і нават шкла, а саксафон, прынцып работы якога адносіць яго да драўляных духавых, наогул ніколі не вырабляўся з дрэва.

Найбольш высокі па гучанні драўляны духавы інструмент - *флейта*. Яе чыстае, тонкае, пранізлівае гучанне знаёма кожнаму чалавеку. Сёння флейта строя До з'яўляецца вельмі папулярным інструментам для навучання дзяцей у музычных школах. Вырабленая з драўлянай трубка, корпус флейты мае адтуліны, зачыняючы і адкрываючы якія выканаўца можа рэгуляваць вышыню гучання.

Габой – драўляны духавы музычны інструмент строя До, які ўяўляе сабой полую прамую трубку са мноствам клапанаў, гук якога генеруецца ў адмысловым дваіным драўляным язычку, што вібрае ў паветраным струмені. Габой атрымаў свой сучасны выгляд у другой палове XVIII стагоддзя, у наш час ён шырока выкарыстоўваецца ў камернай і сімфанічнай музыцы. Габой традыцыйна вырабляюць з цвёрдых гатункаў дрэва, часцей за ўсё

выкарыстоўваючы чорнае дрэва, палісандр, самшыт ці дзікую вішню. Таксама, есць сведчанні пра стварэнне габоя са слановай косткі.

Гэты інструмент мае разнавіднасці, самыя вядомыя з якіх *габой д'амур*, *ангельскі ражок і геккельфон*.

Кларнет – духавы драўляны музычны інструмент строя Сі бемоль ў выглядзе полай трубка з клапанамі. Ён падобны на габой, аднак валодае адзінарным язычком. Ён быў вынайдзены прыкладна ў 1700 годзе ў Нюрнберзе, актыўна выкарыстоўваецца ў камернай і аркестравай музыцы, а таксама шырока распаўсюджаны сярод джазавых калектываў. Канструкцыя кларнета ўвесь час дапрацоўваецца, дадаецца і аптымізуецца досыць складаны механізм клапанаў. Кларнет валодае шырокім дыяпазінам, мяккім, цеплым гучаннем і адкрывае для музыкі шырокія межы для выразнай гульні.

Фагот – драўляны духавы інструмент строя До, які ўяўляе сабой полую трубку з клапанамі, чымсьці нагадвае такую ў габоя. Гук фагота зараджаецца ў здвоеным язычку, якаючы мацуецца ды асноўнага карпусы пры дапамозе металічнай S-образнай трубка. Фагот мае здушанае, басавітае гучанне, якое найбольш раскрываецца на ніжніх і сярэдніх рэгістрах. Узбагачанае абертанамі гучанне гэтага інструмента выкарыстоўваецца ў сімфанічных і духавых аркестрах, а таксама сольна і ў ансамблях.

Асобная група духавых інструментаў – *саксафоны*.

Саксафон – адзін з самых вядомых духавых інструментаў (альт і барытон - строя Мі бемоль, сапрана і тэнор - строя Сі бемоль), які не ўваходзіць у групу драўляных ці медных духавых інструментаў, а складае сваю асабістую групу. Ён прыдуман у 1842 году бельгійскім канструктарам музычных інструментаў Адольфам Саксам. Шырока ўжываецца як у аркестравай, так і ў папулярнай музыцы, яго знешні выгляд і гучанне сталі асацыявацца з усімі духавымі інструментамі ў прынцыпе.

Тэхнічна з'яўляючыся драўляным духавым інструментам, саксафон ніколі не вырабляўся з дрэва. Звычайна гэты інструмент вырабляюць са

сплаваў медзі і цынку, латуні і іншых металаў. Гук саксафона генеруецца ў язычку, падобнай на язычок кларнета.

Медныя духавыя інструменты.

Па прынцыпу работы медныя духавыя інструменты ставяцца да амбушурных інструментаў – у якіх для стварэння і змены гуку актыўную ролю выконвае становішча вуснаў выканаўцы і сіла паветранага струменя.

Медныя духавыя інструменты завуцца такімі, таму што іх першыя прадстаўнікі вырабляліся з медзі, аднак сёння ў вытворчасці выкарыстоўваюць і латунь, і срэбра, і дзюраль.

Першыя медныя духавыя інструменты ўяўлялі сабою простыя раструбы, без дадатковых механізмаў для змены тону інструмента. Такія медныя зваліся натуральнымі музычнымі інструментамі, яны выдавалі толькі некалькі гукаў натуральнага гукараду. Да такіх інструментаў ставяцца горны, паляўнічыя рожкі, фанфары, сігнальныя рожкі.

З развіццём тэхналогій канструкцыя медных духавых інструментаў усё больш ускладнялася, і зараз, апроч натуральнага гукараду, такія інструменты могуць выдаваць шырокі дыяпазон гукаў.

Група медных духавых прылад падзяляецца на некалькі тыпаў:

Натуральныя інструменты - простыя медныя трубы, здольныя выконваць толькі натуральны гукарад. З'яўляюцца самымі прымітыўнымі духавымі ў сямействе. Да іх адносяць таксама ражкі, горны, фанфары і г.д.

Кулісныя інструменты – медныя духавыя, гукавы дыяпазон якіх пашыраецца шляхам падаўжэння паветранага струменя з дапамогай высоўнай кулісы. Класічная духавы інструмент з кулісай - трамбон.

Вентыльныя інструменты – разнавіднасць медных духавых, у якіх вышыня гуку рэгулюецца адмысловымі вентылямі, якія кіруюцца выканаўцам. Вентылі адкрываюць і зачыняюць шлях паветра да дадатковых патрубкаў інструмента, тым самым павялічваючы і паніжаючы яго тон. У наш час такой сістэмай забяспечаны амаль усе сучасныя медныя духавыя: валторны (строй Фа), трубы (строй Сі бемоль) і тубы (строй До).

Клапанная інструменты – рэдкі падтып медных духавых, сістэма паніжэння і падвышэнні тону ў якіх працуе па прынцыпе драўляных інструментаў - пасродкам адтулін у корпусе, якія адчыняюцца і зачыняюцца непасрэдна выканаўцам. Прыкладам такіх духавых з'яўляюцца старажытны карнет, серпент, афіклеід і клапанная труба.

Найбольш вядомым прадстаўніком медных духавых інструментаў з'яўляецца труба. Труба складаецца з двух частак: мундштука, корпуса з раструбам. Гэты знакаміты інструмент мае яркі, гучны тэмбр, і з'яўляецца самым высокім па гучанні медным інструментам.

Самы нізкі па гучанні медны духавы інструмент – труба. Гэты велізарны інструмент ўяўляе сабою вялікую цыклічную трубу з вентыльным механізмам, якая мае нізкае, грубае гучанне. Труба ужываецца ў сімфанічных і духавых аркестрах, таксама яна выдатна расчыняе свае акустычныя магчымасці у ваенным аркестры пры выкананні на адкрытым паветры.

Электронныя духавыя інструменты

У апошні час электронныя музычныя інструменты атрымалі мноства новых варыяцый. Сярод іх з'явіліся электронныя духавыя інструменты, якія ўяўляюць сабой кантролер, які чула рэагуе на сілу і характар паступаючага паветра, а таксама на націск кнопак.

Такія электронныя духавыя кантролеры могуць кіраваць лічбавымі сінтэзатарамі, гукавымі генератарамі, якія змяшчаюць сэмплы духавых інструментаў. Такім чынам, пры дапамозе адной такой электроннай прылады, выканаўца атрымлівае магчымасць гучаць любым тэмбрам духавага інструмента, выкарыстоўваючы ўсе звыклыя метады артыкуляцыі і экспрэсіі.

Тэма 5. Размяшчэнне музычных інструментаў у партытуры розных складаў аркестраў, ансамбляў

Партытура - гэта спосаб нотнага запісу шматгалоснага музычнага твора на больш за двух натаносцах, размешчаных адзін пад іншым і падзеленых тактавымі рысамі.

Ансамблевая партытура - шматрадковы нотны запіс усіх партый музычнага твора, прызначанага для выканання ў ансамблі.

Аркестравая партытура - шматрадковы нотны запіс усіх партый музычнага твора, прызначанага для выканання ў аркестры.

Асноўнай прыкметай партытурнага прынцыпу натацыі з'яўляецца вертыкальнае размяшчэнне натаносцаў, аб'яднаных акаладай і падзеленых на такты. Партытурны прынцып натацыі развіваўся на працягу IX - XIII стагоддзяў як пісьмовая форма шматгалосся і кампазітарскай школы, калі эвалюцыянавалі раннія ўзоры еўрапейскай літарнай натацыі, а таксама невменная, дасіальная (дасійная), дыастэматычная, крукавая, квадратная і гатычная яе формы. Паваротным момантам стаў распаўсюджванне мензуральнай натацыі, арганнай і лютневай табулатур.

Натаносцы, размешчаныя ў вызначаным парадку, ствараюць партытурную сістэму, якая адлюстроўвае склад аркестра ці ансамбля, яго інструментальныя групы і асобныя інструменты.

Веды кіраўніком калектыву ўсіх аркестравых інструментаў, іх ладу, ашыкатуры, спосабу гуказадабывання, прылады і іншых асаблівасцяў з'яўляецца абавязковай умовай стварэння і функцыянавання паўнаважнага аркестра ці ансамбля. Гэтыя веды патрэбныя для работы з партытурай, напісанай прафесійнымі кампазітарамі і інструментоўшчыкамі і для падрыхтоўкі ўласных аранжыровак.

Партытура эстраднага аркестра ці ансамбля ўяўляе сабою запіс партый усіх музычных інструментаў, якія ўваходзяць у склад дадзенага эстраднага калектыву.

У партытурнам запісу сучасных эстрадных аркестраў і ансамбляў незалежна ад іх тыпу склаўся вызначаны парадак размяшчэння інструментальных галасоў. Групы інструментаў размяшчаюцца асобна, у межах групы інструменты, больш высока гучаць, размяшчаюцца вышэй, чым інструменты, якія гучаць ніжэй. Кожная партыя, як правіла, націраецца на асобным натамосцы. Выключэнне складаюць партыі духавых інструментаў - саксафонаў, труб, трамбонаў і іншых. Для гэтых інструментаў існуюць 2 спосаба натацыі. Пры першым кожны інструмент націраецца на асобным натамосцы. Пры другім - партыі групуюцца парамі, па тры і чатыры інструмента на адным натамосцы.

Натамосцы з адпаведнымі партыямі размяшчаюцца ва ўсталяванай паслядоўнасці адзін пад аднім. Яны аб'ядноўваюцца спачатку агульнай акаладай, затым групавымі акаладамі, якія ахопліваюць інструментальныя групы, асобныя інструменты, а часам - і дадатковымі акаладамі, якія аб'ядноўваюць натамосцы партый, што належаць аднаму сямейству.

Пры натацыі на адным натамосце дзвюх партый прынята партыю першага інструмента пісаць штылямі ўгару, другога штылямі ўніз. Пры аднолькавых рытмічных малюнках дзве, тры, чатыры партыі аб'ядноўваюцца ў запісы адным штылем.

Тэма 6. Ударныя інструменты

Ударныя музычныя інструменты лічацца аднымі з першых інструментаў, створаных чалавекам. І нават цяпер ніводная кампазіцыя, ніводны сімфанічны ці эстрадны аркестр не абыходзяцца без рытмічнага гучання, што прыносяць ім група ударных. Пачынальна са старажытных часоў і дагэтуль, ударныя музычныя інструменты натхняюць людзей на пошукі новага гуку. У сучасным свеце, дзе, здавалася б, усе гукі ўжо пачуты,

і ўсе мелодыі ўжо выкананы, чалавек імкнецца да яшчэ больш складаных спалучэнняў.

Пад ударнымі музычнымі інструментамі мы разумеем групу музычных інструментаў, гук з якіх здабываецца ўдарам ці трасянінай (калыханнем) пры дапамозе малаточкаў, палачак і г.д. па якому-небудзь гучнаму целу (дрэву, мембране, металу і іншых). У гісторыі чалавецтва ўдарныя музычныя інструменты паўсталі раней усіх іншых музычных інструментаў. Яшчэ дзясяткі тысяч гадоў назад чалавек узяў у абедзве рукі па камені або дрэвы і пачаў стукіць імі адзін аб аднаго, тым самым ствараючы рытмічныя гукі, якія пазней сталі выкарыстоўвацца ў рытуалах, танцах, а гэтак жа маглі служыць сігналам пра небяспеку, выкарыстоўвацца для ўзняцця баявога духу. Па прынцыпе пабудовы старажытныя барабаны, якія з'яўляюцца аднымі з першых ударных інструментаў, не адрозніваюцца ад сучасных.

Да ўдарных прыналежаць інструменты, у якіх гук здабываецца не толькі пасродкам удару. Па музычных якасцях, гэта значыць, магчымасці атрымання гукаў вызначанай вышыні, усе ўдарныя інструменты падзяляюцца на два тыпа: з вызначанай вышынёй гуку (літаўры, ксілафон і іншыя) і з нявызначанай вышынёй гуку (барабаны, талеркі і іншыя). Таксама у залежнасці ад выгляду гучнага цела (вібратора) ударныя інструменты падзяляюцца на перапончатыя (літаўры, барабаны, бубен і інш.), пласціністыя (ксілафоны, вібрафоны, званкі і інш.), самагучныя (талеркі, трыкутнікі, кастаньеты і іншыя).

Гучнасць ўдарнага інструмента вызначаецца памерамі гучнага цела і амплітудай яго ваганняў, а таксама сілай удару. У некаторых інструментах узмацненне гучання дасягаецца даданнем рэзанатараў. Тэмбр гучання ўдарных інструментаў залежыць ад шматлікіх фактараў, галоўнымі з якіх з'яўляюцца форма гучнага цела, матэрыял, з якога інструмент выраблены, і спосаб удару.

Па сваёй канструкцыі барабан - гэта полае цела, на якое нацягнуты мембраны. Аднак, калі канструкцыя барабана практычна не змянялася, то

матэрыял, выкарыстоўваны для стварэння барабана, змяняўся ўвесь час, пачынальна з жыл жывёл і скуры ў старажытныя часы, да складаных палімерных злучэнняў сёння. Народы і цывілізацыі на працягу сваёй гісторыі спарадзілі вялікую разнастайнасць ударных інструментаў. У старажытным Егіпце апроч барабанаў распаўсюджанымі ўдарнымі інструментамі былі драўляныя выбівачкі. Першыя знойдзеныя ўзоры выбівачак выразаны з дрэва, аднак з часам яны прымаюць усе больш вытанчаныя формы. Распаўсюджаны былі ў Егіпце барабаны рознай вышыні і формы, у іх білі як рукой так палкамі. У старадаўніх гарадах Кітая дагэтуль можна ўбачыць звонавыя вежы, з дапамогай якіх сігналізавалі пра ўзыход і заход сонца. Акрамя вялікіх звонаў у Кітаі былі распаўсюджаны маленькія званкі, гліняныя бразготкі і каменныя цыны. У антычнасці з'явіліся такія ўдарныя як бубен, кімвалы (металічныя талеркі), сістр і адмысловая прылада для танцаў, падобная на іспанскія кастаньеты. Да нашых часоў дашлі малюнкi з выявай Дыяніса, бога вінаробства, і яго прыслужніц - німф, якія нярэдка трымалі ў руках ударныя інструменты, выкарыстоўваныя ў рытуальных абрадах. У сярэднія вякі барабаны бралі ў крыжовыя паходы, існуюць малюнкi гэтых часоў, на якіх прысутнічаюць барабаны розных формаў, аднак вядома, што адмысловыя асобныя назвы ім не даваліся. Вандроўныя акцёры і менестрэлі ў сваіх выступах нярэдка выкарыстоўвалі званкі і трыкутнікі. У старажытнай Русі існавалі свае ўдарныя інструменты, такія як лыжкі, ляскотка, тулумбас (разнавіднасць літаўры) і шматлікія іншыя.

Ударныя музычныя інструменты можна класіфікаваць па выглядзе гучнага цела, па матэрыялах, па магчымасці налады іх на вызначаную вышыню тону. Выкарыстоўваючы класіфікацыю па выглядзе гучнага цела ударныя інструменты можна падзяліць на мембранофоны, ідыяфоны, хардафоны. У XX ст. як даніна модзе на этнічны ці рэтра стыль, з цікавасці да сусветнай гісторыі, этнаграфіі, выканаўцы і кампазітары звяртаюцца да старажытных інструментаў. Напрыклад, цікавасць да афрыканскіх рытмаў і прынцыпу выкарыстання групы розных ударных інструментаў прывёў да

эксперыментаў па стварэнні ўдарнай ўстаноўкі - групы розных барабанаў і талерак.

Найбольш распаўсюджанай стала наступная камбінацыя - басовы барабан, нажная педаль, хай-хэт, малы барабан, томы, малыя і вялікія падвесныя талеркі. Да 1930-м стандартная ударная ўстаноўка здабыла свой сучасны выгляд. Са з'яўленнем рок-н-рола, ударныя ўстаноўкі сталі мець найважнейшую ролю ў заданні рытму і характару твора. З'яўляліся больш складаныя па канструкцыі прылады для паскарэння тэмпу. Яшчэ адным кірункам развіцця ўдарных інструментаў сталі даследаванні ў вобласці электроннага гучання.

Ударныя інструменты з вызначанай вышыняй гука.

У ўдарных інструментаў с вызначанай высатой гука нярэдка гучным цэлам з'яўляецца нацягнутая перапонка ці мембрана. Да такіх інструментаў адносяць літаўры і іншыя.

Літаўры – музычны інструмент з вызначанай вышыняй гучання, які мае металічны корпус у выглядзе катла, у верхняй частцы якога нацягнута мембрана з добра выштукаванай скуры. У наш час у якасці мембраны выкарыстоўваюць адмысловую перапонку з палімерных матэрыялаў павышанай трываласці.

Мембрана мацуецца на корпусе з дапамогай абруча і нацяжных шруб. Гэтымі шрубамі, размешчанымі па акружнасці, нацягваюць ці адпускаюць мембрану. Такім чынам ажыццяўляецца налада літаўры: калі мембрану нацягваць, то лад будзе вышэй, і, наадварот, калі мембрану адпускаць, то лад будзе ніжэй. Каб не замінаць свабодной вібрацыі мембраны ў цэнтры катла, знізу маецца адтуліна для перасоўвання паветра.

Корпус літаўраў вырабляюць з медзі, латуні ці алюмінія, усталёўваюць іх на падстаўцы - трыножніку. У аркестры літаўры выкарыстоўваюць у наборы з дзвюх, трох, чатырох і больш катлоў рознай велічыні. Дыяметр сучасных літаўраў ад 550 да 700 мм.

Адрозніваюць літаўры шрубавыя, механічныя і педальныя. Найболей распаўсюджаны педальныя, бо адным націскам на педаль можна, не перарываючы гульні, перабудаваць прыладу на патрэбную танальнасць.

Гукавы аб'ём дыяпазону літаўраў роўны прыкладна квінце. Вялікая літаўра наладжваецца ніжэй усіх іншых. Дыяпазон гучання прылады - ад вялікай актавы да до малой актавы. Сярэдняя літаўра мае дыяпазон гучання ад ля вялікай актавы да мі малой актавы. Малая літаўра - ад до малой актавы да соль малой актавы.

Тэма 8. Строі музычных інструментаў

Музычны строй – гэта сістэма вышынных суадносін гукаў, якая ляжыць у аснове той ці іншай музычнай культуры. Гукі "выбудаваны" па вышыні адносна адзін аднаго. Фармаванне ладаў злучана з развіццём музычных інструментаў і неабходнасцю іх настройкі. Асновай настройкі музычнага інструмента становіліся натуральныя інтэрвалы - актава, квінта, кварта.

Першыя лады паўсталі ў Егіпце, Месапатаміі, Малой Азіі. Адзін з іх - пентатоніка, якая ўяўляе сабою збліжаны шэраг квінт.

У Старажытнай Грэцыі матэматык і філосаф Піфагор (VI ст. да н.э.), абапіраючыся на матэматычныя разлікі, стварае лад, які ў гонар яго так і назвалі піфагарыйскі лад. У Піфагора гукі выбудаваны па ўзыходных і сыходных акустычна чыстым квінтам. Лад Піфагора адрозніваўся велізарнай разнастайнасцю гукаў, але ў ім цалкам адсутнічалі энгарманізмы. Меладычныя інтэрвалы гучалі адпаведна сваёй прыродзе: вялікія і павялічаныя - шырока, а малыя і паменшаныя - вузка. Недахопам ладу Піфагора было рэзкае гучанне тэрцый і секст у гарманічным выглядзе.

Развіццё шматгалосся і гарманічнага мыслення запатрабавала ладу, які б забяспечыў суладнае гучанне інтэрвалаў і акордаў. Пошукі новага ладу працягваліся на працягу XVI-XVII стагоддзяў і прывялі да стварэння

раўнамерна-тэмпераванага ладу (ад лацінскага *temperatio* - супамернасць, правільныя суадносіны). На мяжы XVII і XVIII стагоддзяў яго тэарэтычна абгрунтаваў нямецкі арганіст А. Веркмайстар.

88 гукаў размеркаваны на роўныя ўчасткі - актавы. Усярэдзіне актавы 12 гукаў, змешчаных на аднолькавай адлегласці адносна адзін аднаго. Найменшая адлегласць паміж гукамі – палова тона. На любым участку дыяпазону ўсе полутоны роўныя. Такім чынам, усе актавы складаюцца з 12 паўтонаў ці 6 цэлых тонаў.

У раўнамерна-тэмпераваным строі ўсе аднайменныя інтэрвалы ад любога гуку і ў любым рэгістры гучаць аднолькава; інтэрвалы, акорды і танальнасці з любой колькасцю знакаў гучаць стройна. Гэта дае велізарныя магчымасці для мадуляцыі і транспанавання. У раўнамерна-тэмпераванага строі легка дасягнуць амаль ідэальнага энгарманізма. Энгарманізмам завецца супадзенне па гучанні гукаў, інтэрвалаў, акордаў, танальнасцяў, якія маюць розныя назвы (напрыклад, до-дыез і рэ-бемоль). Акрамя таго, раўнамерна-тэмпераваны лад значна спрасціў настройку клавійных музычных інструментаў.

Аднак, гэты строй мае і недахопы. Інтэрвалы страцілі сваю характэрнасць, пазбавіліся індывідуальнага аблічча. Мелодыя ў тэмпераваным строі прайгравае ў выразнасці і яркасці.

Пад строем музычных інструментаў таксама разумеюць:

- Абсалютны вышынны лад, заданне (нароўні з адноснымі інтэрвальнымі аднашэннямі) эталоннай частаты гука вызначанай ступені, напрыклад стандарт $a_1=440$ Hz стандартнага камертону.

- Характарыстыку транспануючых музычных інструментаў, што паказвае на адрозненне іх рэальнага гучання ад напісанага ў нотах (напрыклад, труба in B, кларнет in A).

Спосаб настройкі струн у струнных музычных інструментаў; напрыклад, кажуць пра "квінтовым ладзе" (g-d1-a1-e2) у скрыпкі.

Існуюць таксама " інструменты з фіксаваным ладам" і "інструменты з нефіксаваным ладам". Да першых адносяць музычныя інструменты з замацаванымі вышынямі гукаў (з дапамогай ладовых парожкаў у гітары, труб рознай даўжыні ў аргана і інш.), да другіх - музычныя інструменты, на якіх можна здабываць бесперапынны дыяпазон вышынь (напрыклад, безладовыя струнныя смычковыя, трамбон і іншыя).

Транспаніруючыя музычныя інструменты – гэта музычныя інструменты, у якіх рэальная вышыня гука не супадае з напісанай ў нотах, адрозніваючыся ад яе на вызначаны інтэрвал угару ці ўніз у адносінах да націраванай вышыні.

Да транспаніруючых музычных інструментаў адносяцца пераважна духавыя інструменты, большасць медных: валторна, карнет, труба, саксгорны, некаторыя разнавіднасці туб; драўляныя: ангельскі ражок і іншыя разнавіднасці габоя, кларнет і ўсё яго сямейства, саксафоны. Значна радзей сустракаюцца транспаніруючыя смычковыя струнныя, напрыклад, скрыпка-пікала, што выкарыстоўвалася ў эпоху барока.

Музычныя інструменты, якія гучаць у параўнанні з націраваным на чыстую актаву ніжэй (гітара, бас-гітара, кантрафагот, кантрабас) ці вышэй (малая флейта, чалеста, званкі), называюць умоўна транспаніруючымі, бо найменні ступеняў гукараду цалкам захоўваюцца (актавная натацыя ўжываецца толькі для выгоды чытання).

Для транспаніруючых музычных інструментаў найболей зручны для выканання гукарад націруецца ў танальнасці до мажор (C-dur). Пазначэннем ладу музычнага інструмента служыць літарнае пазначэнне гуку, які прагучыць пры выкананні ноты до: напрыклад, кларнет у строі сі-бемоль ці in B (гэта абавязкова паказваецца ў партытуры). У залежнасці ад строю музычнага інструмента націраваныя вышыні прагучаць на вызначаны інтэрвал вышэй ці ніжэй. Напрыклад, пры націраваным до другой актавы на саксафоне-сапрана in B (ці на трубе in B і г. д.) прагучыць сі-бемоль першай актавы, на кларнеце in A ля першай актавы, на ангельскім ражку in F

(валторне in F і г. д.) фа першай актавы, на саксафоне-альце in Es прагучыць мі-бемоль першай актавы.

Натацыя для транспануючых музычных інструментаў паўстала ў XVIII ст., калі ў сілу недасканаласці канструкцыі духавых інструментаў (пераважна медных) на іх было магчыма выконваць толькі гукі з простага гамы ці натуральнага гукараду. Паколькі найболей просты па напісанні танальнасцю з'яўляецца до мажор (C-dur), менавіта ў ёй сталі націраваць партыі, якія адказваюць натуральнаму ладу музычнага інструмента.

З удасканаленнем канструкцыі музычных інструментаў у XIX ст. ім стаў даступны шырэйшы круг танальнасцяў, аднак іх транспаніруючая натацыя захавалася як даніна традыцыі. У якасці доваду ў яе падтрымку звычайна паказваецца той факт, што дзякуючы ёй адзін і той жа выканаўца можа лёгка перайсці з адной разнавіднасці інструмента таго ж сямейства на іншую, якая мае іншы лад пры захаванні аплікатуры, напрыклад, з габоя (які не транспануе) на ангельскі ражок (што гучыць на квінту ніжэй, але з такой жа аплікатурай).

Аднак плюсы транспаніруючай натацыі зводзяцца да негатыву для выканаўцаў з абсалютным слыхам, якія выпрабавваюць значны псіхалагічны дыскамфорт з-за таго, што вышыня гучання адрозніваецца ад чаканай паводле запісу (уладальнікі адноснага слыху не сутыкаюцца з такой праблемай, паколькі ў іх памяць не закладзена вышыня гукаў).

У партытурах кампазітараў XX стагоддзі (Новая венская школа, С.Пракоф'еў і іншыя) прадпрымаліся спробы пісаць партыі транспануючых музычных інструментаў у адпаведнасці з іх сапраўдным гучаннем (для выгоды чытання партытуры дырыжорам), аднак такая практыка не прыжылася.

Тэма 10. Инструментоўка музычных твораў

Інструментоўка – гэта выкладанне музыкі ў выглядзе партытуры для ансамбля ці аркестра.

Інструментоўка – таксама гэта выкладанне музычнага твора для вызначанага інструментальнага ці вакальна-інструментальнага складу, напрыклад, камернага ансамбля, сімфанічнага ці духавага аркестра. Калі складам інструментаў, для якога ствараецца інструментоўка, з'яўляецца аркестр, то кажуць пра аркестроўку. Ацэньваючы інструментоўку як сродак музычнай выразнасці, М. Глінка падкрэсліваў, што “інструментоўка можа надаць музычнай думцы вызначанае значэнне і каларыт, адным словам, надаць ёй характар, жыццё”. Калі партытура ствараецца ў жанры джазавай ці эстрадай музыкі, то ў рускамоўным музычным асяроддзі замест тэрміна “інструментоўка” лічыцца за лепшае слова “аранжыроўка”.

Як адзін з важных элементаў тэхнікі кампазіцыі, інструментоўка вызначае мастацка-мэтазгоднае выкарыстанне ўласцівасцяў музычных інструментаў (іх тэмбраў, прыёмаў гуказдабывання, тэхнічных і дынамічных магчымасцяў) і іх спалучэнняў (усяго аркестра ў цэлым, яго асобных груп, сола і г.д.) Характар і прыёмы інструментоўкі абумоўлены жанрам і індывідуальнай кампазітарскай задумай складання і залежаць ад сукупнасці музычных сродкаў: мелодыкі, гармоніі, рытмікі, музычнага складу, фактуры, голасавядзення і г.д. Адзін і той жа інтанацыйна-тэматычны матэрыял у розных частках складання можа быць па-рознаму інструментаваны, набываючы пры кожным новым спосабе інструментоўкі іншае адценне выразу і нярэдка змяняючы свой характар.

Важная мастацкая задача інструментатара - выкарыстоўваць розныя па характары і напружанасці тэмбры, якія з найвялікай сілай выявляць драматургію аркестравай музыкі; галоўнай тэхнічнай праблемай з'яўляецца пры гэтым дасягненне добрай чутнасці галасоў і правільных суадносін паміж першым і другім планами, чым забяспечваецца рэльефнасць і глыбіня

аркестравага гучання. Аркестравы твор складаецца кампазітарам непасрэдна для аркестра - калі не ва ўсіх дэталях, то ў сваіх галоўных рысах.

Развіццё інструментоўкі злучана з эвалюцыяй музычных стыляў, тэхнікі вырабу музычных інструментаў і роста выканальніцкай тэхнікі і практыкі. Інструментоўка як формаўтваральны фактар зацвердзілася адначасова з гамафоніяй як вядучым музычным складам. Важную ролю ва ўсведамленні драматургічнай ролі тэмбраў сыграў жанр оперы, які зарадзіўся ў канцы XVI - пачатку XVII стагоддзяў. У XVIII ст. аркестровыя склады дыферэнцыяваліся ў сувязі з рознымі функцыямі музыкі ў залежнасці ад месца выканання, аўдыторыі (оперны, царкоўны, канцэртны склады і г.д.)

Прынцыпы інструментоўкі, выпрацаваныя пры стварэнні музыкі для сімфанічнага аркестра, звычайна сапраўдныя і для іншых аркестравых складаў, якія ствараюцца па тыпе сімфанічных і ўключаюць 2-3 групы музычных інструментаў. Перакладанні твораў аднаго аркестравага складу на іншай уяўляюць сабою адзін з тыпаў аранжыроўкі ці пералажэння. Некаторыя творы існуюць у 2 раўнапраўных варыянтах - у фартэпіянным выкладзе і ў выглядзе аркестравых партытур.

Тэрмін інструментоўка мае больш універсальнае значэнне, у большай меры выяўляе самую сутнасць творчага працэсу складання музыкі для шматлікіх (некалькіх) выканаўцаў.

У вышэйшых музычных вучэбных установах студэнты праходзяць курс інструментоўкі, звычайна які складаецца з дзвюх асноўных частак: інструментазнаўства і ўласна інструментоўкі. Першы з іх (уступны) знаёміць з музычнымі інструментамі, іх уласцівасцямі, гісторыяй развіцця кожнага з іх. Курс інструментоўкі прысвечаны правілам спалучэння музычных інструментаў, перадачы сродкамі інструментоўкі нарастанні і спаду напругі, напісанні групавых і агульнааркестравых tutti.

Прыёмы інструментоўкі засвойваюцца падчас практычных заняткаў, на якіх навучэнцы пад кіраўніцтвам настаўніка перакладаюць для аркестра розныя творы, знаёмяцца з гісторыяй аркестравых стыляў і аналізуюць

лепшыя ўзоры партытур; выканаўцы, дырыжоры, кампазітары і музыказнаўцы, акрамя таго, практыкуюцца ў чытанні партытур, у агульных рысах іграючы іх на фартэпіяна. Але лепшай практыкай для пачаткоўца-інструментатара з'яўляецца праслухоўванне сваіх прац у аркестры падчас канцэртаў і рэпетыцый.

2.2 Відэа- і аудыёматэрыялы

У мэтах забеспячэння вучэбнага працэса пры вывучэнні вучэбнай дысцыпліны “Інструментазнаўства і інструментоўка” выкладчыку рэкамендуецца выкарыстоўваць розныя кіна-, відэа- і аудыёматэрыялы, у тым ліку і з Інтэрнэта. Гэта пашырыць веды студэнта аб інструментарыі эстрадных аркестраў, ансамбляў; веды аб сусветна вядомых, а таксама аб беларускіх выканаўцах на музычных інструментах эстрадных ансамбляў і аркестраў, і будзе спрыяць паступоваму павышэнню якасці адукацыі. Таксама з'яўляецца неабходным выкарыстанне студэнтам і выкладчыкам лепшага сусветнага вопыта па тэме “Інструментазнаўства і інструментоўка”, аснованага на выніках навуковых даследаванняў у гэтай галіне мастацкай творчасці.

Пракладныя тэмы для прагляду ў Інтэрнэце:

- знакамітыя і вядомыя (таксама беларускія) выканаўцы на музычных інструментах,
- сусветна вядомыя (таксама беларускія) эстрадныя ансамблі і аркестры .

3 ПРАКТЫЧНЫ РАЗДЗЕЛ

3.1 Практыкум

Напісанне студэнтамі рэфератаў па тэмах:

- музычныя інструменты эстрадных ансамбляў і аркестраў,
- віды эстрадных ансамбляў і аркестраў,
- асаблівасці інструментоўкі для сімфанічных і іншых складаў аркестраў,
- асаблівасці аранжыроўкі для эстрадных ансамбляў і аркестраў,
- сусветна вядомыя (таксама беларускія) выканаўцы на музычных інструментах эстрадных ансамбляў і аркестраў.

3.2 Апісанне практычных работ

У межах вывучэння дысцыпліны “Інструментазнаўства і інструментоўка” прадугледжана рэгулярнае выкананне тэставых заданняў студэнтамі, у якіх яны фіксуюць вынік засваення і творчага выкарыстання пройдзенага матэрыялу.

Пракладныя пытанні для тэставання:

- гісторыя паходжання названых музычных інструментаў,
- канструкцыя названых музычных інструментаў,
- строі, натуральны гукарад, настройка струн, інтэрвал транспазіцыі названых музычных інструментаў,
- дыяпазоны гучання, рэгістры названых музычных інструментаў, тэхнічныя і выразныя магчымасці названых музычных інструментаў,
- асаблівасці гучання, напісання, асобныя прыёмы выканання на названых музычных інструментах,
- сусветна вядомыя (таксама беларускія) выканаўцы на названых музычных інструментах.

4 РАЗДЗЕЛ КАНТРОЛЮ ВЕДАЎ

На заліку ці экзамене студэнт абавязаны прадэманстраваць устойлівыя веды аб інструментарыі эстрадных ансамбляў і аркестраў, гісторыі стварэння музычных інструментаў, іх канструкцыі, аб тэхнічных, мастацкіх і выразных магчымасцях інструментаў. Таксама студэнт абавязаны ведаць і дасканала расказаць экзаменатарам пра ролю дадзеных інструментаў у эстрадных ансамблях і аркестрах, назваць шэраг найболей вядомых выканаўцаў на названым музычным інструменце.

4.1 Заданні для самостойнай работы студэнтаў

- рэгулярнае і сістэматычнае праслухоўванне студэнтамі канцэртаў, кліпаў найбольш вядомых класічных і джазавых выканаўцаў у Інтэрнэцу у межах засваення вучэбнага матэрыялу,
- наведванне студэнтамі спектакляў музычных тэатраў краіны і канцэртаў класічнай, эстраднай і джазавай музыкі,
- падрыхтоўка студэнтамі рэфератаў па названай тэматыцы,
- вывучэнне гісторыі паходжання музычных інструментаў.

4.2 Пералік рэкамендаваных сродкаў дыягностыкі

Для кантроля і самакантроля ведаў студэнтаў выкарыстоўваецца наступны дыягнастычны інструментарый:

1. вуснае апытанне;
2. кантрольныя заданні;
3. групавое тэставанне;
4. падрыхтоўка рэферата па дадзенай тэматыцы,
5. залік;
6. экзамен
- 7.

5 ДАПАМОЖНЫ РАЗДЗЕЛ

5.1 Вучэбная праграма па вучэбнай дысцыпліне “Інструментазнаўства і інструментоўка”

ТЛУМАЧАЛЬНАЯ ЗАПІСКА

Вучэбная праграма па вучэбнай дысцыпліне “Інструментазнаўства і інструментоўка” распрацавана для ўстаноў вышэйшай адукацыі Рэспублікі Беларусь у адпаведнасці з патрабаваннямі адукацыйнага стандарту па спецыяльнасці 1-17 03 01 Мастацтва эстрады (па напрамках).

Вучэбная дысцыпліна “Інструментазнаўства і інструментоўка” з’яўляецца часткай цыкла музычна-тэарэтычных дысцыплін, цесна ўзаемазвязана з такімі спецыяльнымі дысцыплінамі, як “Аранжыроўка і пералажэнне музычных твораў”, “Камп’ютарная аранжыроўка”, з раздзелаў “Гармонія” вучэбнай дысцыпліны “Тэорыя музыкі”.

Дысцыпліна “Інструментазнаўства і інструментоўка” таксама з’яўляецца першай ступенню навыкаў і ведаў, набыццё якіх дазваляе пераўтвараць арыгінальныя музычныя творы ў новыя формы музычнага ўвасаблення для розных складаў ансамбляў і аркестраў.

Вучэбная дысцыпліна “Інструментазнаўства і інструментоўка” мае вялікае значэнне ў падрыхтоўцы да самастойнай прафесійнай дзейнасці ў якасці аранжыроўшчыка, музыканта-інструменталіста, саліста-вакаліста, прадзюсера. Знаёмства з рознымі тыпамі аркестраў, ансамбляў з шырокім дыяпазнам акадэмічнай, джазавай, рок- і поп-музыкі, вывучэнне стылістычна і мастацка разнастайнай музычнай літаратуры садзейнічае ўсебаковаму развіццю музыкантаў.

Асноўнай мэтай вучэбнай дысцыпліны – пашырэнне і сістэматызацыя ў студэнтаў ведаў аб інструментарыі эстрадных ансамбляў і аркестраў, падрыхтоўка высокакваліфікаваных спецыялістаў з шырокім кругаглядам і высокай ступенню эрудыцыі ў галіне музычнага прафесійнага мастацтва.

Задачамі вучэбнай дысцыпліны з’яўляюцца:

- развіць комплекс уменняў і навыкаў самастойнай работы з інструментарыем розных складаў аркестраў і ансамбляў, складання ўласных інструментаў для розных тыпаў ансамбляў і аркестраў;
- выпрацаваць у студэнта свабоднае валоданне ведамі аб тэхнічных і выразных магчымасцях аркестравых музычных інструментаў, а таксама аб іх строях, дыяпазонах, якасці тэмбраў і інш.;

- навучыць студэнта асаблівасцям інструментаўкі для ансамбляў, аркестраў розных складаў;

- дасягнуць свабоднага валодання рознымі тыпамі і відамі спалучэнняў музычных інструментаў і музычных ансамблей у складзе эстраднага аркестра друг з другам;

- сфарміраваць у студэнта выдатны мастацкі густ.

Працэс падрыхтоўкі спецыялістаў у галіне мастацтва эстрады накіраваны на валоданне студэнтамі *ведамі і ўменнямі*, якія дазваляць на высокім узроўні вырашаць прафесійныя задачы ў далейшай творчай дзейнасці.

У выніку вывучэння дысцыпліны “Інструментазнаўства і інструментаўка” студэнт павінен:

ведаць:

- інструментарый эстрадных ансамбляў і аркестраў, яго асаблівасці, тэхнічныя і выразныя магчымасці ўсіх музычных інструментаў, якія рэгулярна і эпизадычна выкарыстоўваюцца ў эстрадных ансамблях і аркестрах, іх строі і месца у партытуры;

- асаблівасці музычных стыляў і жанраў джазавай, рок- і поп-музыкі, якія выкарыстоўваюцца пры аранжыроўцы музычных твораў, асноўныя прынцыпы інструментаўкі музычных твораў для эстрадных ансамбляў і аркестраў, прынцыпы пастраення акордавай, гамафонна-гарманічнай і паліфанічнай фактуры;

- асаблівасці выкарыстання інструментаў рытм-секцыі, струнных, духавых, ударных інструментаў у эстрадных аркестрах і ансамблях;

умець:

- выкарыстоўваць тэхнічныя і выразныя магчымасці музычных інструментаў пры аранжыроўцы музычных твораў, прымяняць асноўныя прынцыпы інструментаўкі музычных твораў для розных складаў ансамбляў і эстрадных аркестраў;

- будаваць розныя тыпы фактур: акордавую, гамафонна-гарманічную, паліфанічную і іншыя, акорды “tutti” у групах эстрадных ансамбляў і аркестраў;

- выкарыстоўваць музычныя формы розных жанраў джазавай, рок- і поп-музыкі;

валодаць:

- першапачатковымі прынцыпамі стварэння партытуры для эстрадных ансамбляў і аркестраў розных складаў;

- устойлівымі навыкамі напісання аркестравых партый, а таксама транспазіцыі партый транспаніруючых музычных інструментаў.

Засваенне адукацыйных праграм па спецыяльнасці 1-17 03 01 “Мастацтва эстрады (па напрамках)” павінна забяспечыць фарміраванне наступных груп кампетэнцый:

Акадэмічныя кампетэнцыі

- АК-1. Умець выкарыстоўваць базавыя навукова-тэарэтычныя веды для вырашэння тэарэтычных і практычных задач.
- АК-2. Валодаць сістэмным і параўнальным аналізам.
- АК-4. Умець працаваць самастойна.
- АК-5. Быць здольным параджаць новыя ідэі (валодаць крэатыўнасцю).
- АК-6. Валодаць міждысцыплінарным падыходам пры вырашэнні праблем.
- АК-8. Валодаць навыкамі вуснай і пісьмовай камунікацыі.
- АК-9. Умець вучыцца, самастойна павышаць сваю кваліфікацыю на працягу ўсяго жыцця.

Сацыяльна-асобасныя кампетэнцыі

- САК-5. Быць здольным да крытыкі і самакрытыкі.
- САК-6. Умець працаваць у калектыве.

Прафесійныя кампетэнцыі:

Выканальніцкая дзейнасць

ПК-1. Удзельнічаць у якасці артыста, прадзюсера эстрадных калектываў (тэатральных, музычных) розных творчых напрамкаў.

ПК-3. Ствараць і выконваць праграмы з рознахарактарных твораў у розных формах, жанрах і стылях акадэмічнай, джазавай, рок- і поп-музыкі.

ПК-4. Ствараць камп’ютэрныя аранжыроўкі музычных твораў у розных формах, жанрах і стылях акадэмічнай, джазавай, рок- і поп-музыкі для музычных калектываў розных творчых накірункаў.

Творчая дзейнасць

ПК-5. Фарміраваць мастацкі рэпертуар, распрацоўваць сцэнарыі.

ПК-6. Рыхтаваць творчыя выступленні мастацкіх калектываў і весці канцэртную работу ў рэгіёне і за яго межамі.

Педагагічная дзейнасць

ПК-8. Выкладаць спецыяльныя дысцыпліны, вывучаць перадавы педагагічны і выканальніцкі вопыт, творча карыстацца ім у сваёй педагагічнай дзейнасці.

ПК-12. Выкарыстоўваць сучасныя метадыкі і тэхнічныя сродкі навучання.

ПК-13. Рыхтаваць і ажыццяўляць справаздачныя заняткі па вучэбнай дысцыпліне ў форме акадэмічных канцэртаў, творчых паказаў.

ПК-15. Удасканалваць сваё педагагічнае майстэрства.

Арганізацыйна-кіраўніцкая дзейнасць

ПК-17. Садзейнічаць са спецыялістамі іншых творчых профілей – кампазітарамі, мастакамі, удзельнікамі пастановачнай групы.

Інавацыйна-метадычная дзейнасць

ПК-23. Ужываць новыя інавацыйныя тэхналогіі навучання, мультымедычныя тэхналогіі, электронныя падручнікі.

ПК-24. Распрацоўваць методыкі навучання па спецыяльных дысцыплінах, вучэбныя праграмы, вучэбна-метадычныя комплексы і іншую вучэбную літаратуру.

У адпаведнасці з вучэбнымі планамі па напрамках спецыяльнасці на вывучэнне вучэбнай дысцыпліны “Інструментазнаўства і інструментоўка” усяго максімальна адведзена 94 гадзіны, з якіх 34 гадзіны – аўдыторныя заняткі (22 – лекцыі, 12 – практычныя для дзеннай формы атрымання адукацыі; 6 – лекцыі, 2 – практычныя для завочнай формы атрымання адукацыі). Рэкамендаваная форма кантролю ведаў залік або экзамен.

ЗМЕСТ ВУЧЭБНАГА МАТЭРЫЯЛУ

Уводзіны

Мэты і задачы вучэбнай дысцыпліны “Інструментазнаўства і інструментоўка” ў музычным развіцці і спецыяльнай падрыхтоўцы студэнтаў для працы з аркестрам, ансамблем. Стварэнне уласных інструментавак, знанне партытур розных аркестраў, ансамбляў. Кола асноўных задач і праблемных пытанняў дысцыпліны “Інструментазнаўства і інструментоўка”. Месца дысцыпліны “Інструментазнаўства і інструментоўка” ў сістэме падрыхтоўкі спецыялістаў эстраднага мастацтва. Сувязь дысцыпліны з іншымі дысцыплінамі.

Роля падрыхтоўкі студэнтаў у вырашэнні праблемных пытанняў будучай прафесійнай дзейнасці ў якасці маладых спецыялістаў эстраднага мастацтва Беларусі.

Вучэбна-метадычнае забеспячэнне вучэбнай дысцыпліны.

Тэма 1. Класіфікацыя аркестраў, ансамблей

Гісторыя стварэння сімфанічнага, духавага аркестраў, аркестраў народных інструментаў, класічных і эстрадных ансамбляў. Сучаснае абазначэнне аркестра. Тыпы аркестраў: сімфанічны аркестр, струнны камерны аркестр, духавы аркестр, аркестраў беларускіх народных інструментаў, аркестраў рускіх народных інструментаў, эстрадна-сімфанічны аркестр, біг-бэнд, эстрадныя інструментальныя ансамблі і інш. Вызначэнне, тэрміны, назвы аркестраў, ансамбляў. Знаёмства і вывучэнне спецыяльнай літаратуры на тэму складання аркестраў, ансамбляў. Знаёмства і аналіз вядучых аркестраў і ансамбляў краіны і свету пры дапамозе сучасных тэхнічных сродкаў (відэазапісы, фанаграмы і інш.). Характарыстыка творчасці вядомых беларускіх і замежных аркестраў і ансамбляў, асаблівасці іх гучання.

Тэма 2. Група струнных смычковых інструментаў

Гістарычная спраўка нараджэння струнных інструментаў. Асабістыя характарыстыкі строя, мензуры, гуказдабывання кожнага інструмента. Тэхнічныя і выразныя магчымасці струнных смычковых інструментаў. Функцыі партый у аркестры: першыя скрыпкі, другія скрыпкі, альты, віяланчэлі, кантрабасы. Асноўныя штрыхі: *detache*, *legato*, *spiccato*, *staccato* і інш. Асноўныя тэмбравыя вызначэння: *arco*, *pizzicato*, *tremolo* і інш.

Тэма 3. Спецыфіка, тэхнічныя сродкі групы струнных смычковых інструментаў

Канструктыўныя асаблівасці скрыпкі, віяланчэлі, альты, кантрабаса, смычкоў для струнных інструментаў. Індывідуальныя характарыстыкі скрыпкі, альты, віяланчэлі, кантрабаса. Дыяпазоны. Абзначэнне назваў інструментаў на замежнай мове ў партытуры. Тэхнічныя сродкі скрыпкі, віртуозныя пасажы, меладычная функцыя, акорды, кантрапункты, разнастайныя штрыхі. Тэхнічныя сродкі альты, функцыя акампанемента, кантрапункта, рэдка сола. Віяланчэль, тэхнічныя сродкі выканання пасажэй, акордаў, штрыхоў, разнастайных мелодый. Тэхнічныя сродкі кантрабаса, функцыя рытмічнага баса, акампанемент у аркестры.

Тэма 4. Група духавых інструментаў

Гісторыя ўзнікнення духавых інструментаў. Класіфікацыя духавых інструментаў. Асабістая характарыстыкі гука, мензуры, строя, рэгістраў. Інструменты асноўнай меднай групы духавага аркестра. Прыёмы выканання, штрыхі, тэхнічныя і выразныя магчымасці. Пералік духавых інструментаў. Група драўляных духавых інструментаў. Група саксафонаў. Група медных духавых інструментаў.

Тэма 5. Размяшчэнне музычных інструментаў у партытуры розных складаў ансамблей, аркестраў

Партытура ансамбля, аркестра. Назвы інструментаў і груп, якія ствараюць саставы розных тыпаў ансамбляў, аркестраў. Музычная партыя, дырэкцыён. Размяшчэнне партыі саліруючага музычнага інструмента ў партытуры. Размяшчэнне вакальных саліруючых партый у партытуры.

Тэма 6. Ударныя інструменты

Гісторыя ўзнікнення ударных інструментаў. Назва усіх ударных інструментаў, якія сустракаюцца ў партытурах аркестраў і ансамбляў. Класіфікацыя ударных інструментаў: з пэўнай вышынёй гука (літаўры, званкі, ксілафон, вібрафон, марымба і іншыя); без пэўнай вышыні гука (малы барабан, вялікі барабан, тарэлкі, трохвугольнік, бубен, тамбурын, кастаньеты, драўляная скрыначка, там-там, маракасы і іншыя).

Тэма 7. Спалучэнне музычных інструментаў

Фарміраванне музычных інструментаў ў ансамблі па прынцыпу адзінага тэмбра, блізкіх па гучанню (струнны ансамбль, струнны ансамбль і драўляныя духавыя інструменты, ансамбль медных духавых інструментаў, ансамбль драўляных духавых інструментаў, ударны ансамбль і інш.).

Спалучэнні музычных інструментаў пры арганізацыі ансамбля, аркестра (ураўнаважанасць гучання па рэгістрам, тэмбрам і інш.).

Тэма 8. Строі музычных інструментаў

Строі музычных інструментаў (групы струнных смычковых інструментаў, духавых інструментаў, рытм-групы). Вызначэнне строяў інструментаў, крыніцы страёў музычных інструментаў. Транспаніруючыя музычныя інструменты, нетранспаніруючыя музычныя інструменты. Музычныя ключы, якія выкарыстоўваюцца для запісу партый музычных інструментаў.

Тэма 9. Партытура эстраднага ансамбля, сімфанічнага, эстрадна-сімфанічнага, духавога аркестра

Узоры партытур вядомых мастацкіх твораў: класічных, сучасных, эстрадных. Падабенства і розніца ў афармленні партытур розных складаў ансамбляў і аркестраў. Сістэма акалад, аб'яднанне груп інструментаў, аб'яднанне інструментаў з аднолькавай назвай.

Тэма 10. Інструментоўка музычных твораў

Гісторыя ўзнікнення і развіцця паняцця “інструментоўка”. Параўнальны аналіз інструментавак і пералажэнняў музычных твораў розных эпох. Задачы і мэты інструментоўкі. Сучасныя патрабаванні да складу ансамбляў, аркестраў. Спалучэнні музычных інструментаў. Прынцыпы складання інструментоўкі на класічны, эстрадны ўзор.

**ВУЧЭБНА-МЕТАДЫЧНАЯ КАРТА
ВУЧЭБНАЙ ДЫСЦЫПЛІНЫ**

дзённая форма атрымання адукацыі

Нумар раздзела, тэмы	Назва раздзела, тэмы	Колькасць аўдыторных гадзін		Колькасць гадзін КСР	Форма контролю ведаў
		Лекцыі	Практычныя заняткі		
	Уводзіны	2			
1.	Класіфікацыя аркестраў, ансамбляў	2			
2.	Група струнных смычковых інструментаў	2		2	<i>Вуснае апытанне</i>
3.	Спецыфіка, тэхнічныя сродкі групы струнных смычковых інструментаў	2			
4.	Духавыя інструменты	2		2	<i>Вуснае апытанне</i>
5.	Размяшчэнне музычных інструментаў у партытуры розных складаў аркестраў, ансамбляў	2	2		
6.	Ударныя інструменты	2		2	<i>Вуснае апытанне</i>
7.	Спалучэнні музычных інструментаў		2		
8.	Строі музычных інструментаў	2		2	<i>Вуснае апытанне</i>
9.	Партытура эстраднага ансамбля, сімфанічнага, эстрадна-сімфанічнага, духавага аркестра		2		
10.	Інструментоўка музычных твораў	2	2		
	Усяго	18	8	8	<i>Экзамен</i>

завочная форма атрымання адукацыі

Нумар раздзела, тэмы	Назва раздзела, тэмы	Колькасць аўдыторных гадзін		Колькасць гадзін КСР	Форма контролю ведаў
		Лекцыі	Практычныя заняткі		
	Уводзіны	0,5			
1.	Класіфікацыя аркестраў, ансамбляў	0,5			
2.	Група струнных смычковых інструментаў	0,5			
3.	Спецыфіка, тэхнічныя сродкі групы струнных смычковых інструментаў	0,5			
4.	Духавыя інструменты	0,5			Вуснае апытанне
5.	Размяшчэнне музычных інструментаў у партытуры розных складаў аркестраў, ансамбляў	0,5			
6.	Ударныя інструменты	0,5			
7.	Спалучэнні музычных інструментаў	0,5			
8.	Строі музычных інструментаў	1			
9.	Партытура эстраднага ансамбля, сімфанічнага, эстрадна-сімфанічнага, духавага аркестра		2		Вуснае апытанне
10.	Інструментоўка музычных твораў	1			
11.	Усяго	6	2		Экзамен

ІНФАРМАЦЫЙНА-МЕТАДЫЧНАЯ ЧАСТКА

Літаратура

Асноўная

1. *Аносов, Н.Л.* Практическое руководство по чтению партитур /Н.Л. Аносов. – М. : Музгиз, 1951. – 235 с.
2. *Барсова, И.С.* Книга об оркестре /И.С. Барсова. – М. : Музыка, 1969. – 157 с.
3. *Веприк, А.Н.* Трактовка инструментов оркестра /А.Н. Веприк. – М. : Музыка, 1961. – 168 с.
4. *Вилковир, Е.М.* Практический курс инструментровки для духового оркестра /Е.М. Вилковир. – М. : Музгиз, 1963. – 276 с.
5. *Готлиб, М.И., Каабак, Я.В., Макаров, Е.Ф.* Практический курс чтения партитур для духового оркестра / М.И. Готлиб, Я.В. Каабак, Е.Ф. Макаров. – М. : Музгиз, 1960. – 224 с.
6. *Дмитриев, Г.И.* Ударные инструменты: трактовка и современное состояние /Г.И. Дмитриев. – М. : Советский композитор, 1973. – 58 с.
7. *Зряковский, Н.Н.* Общий курс инструментоведения /Н.Н. Зряковский. – М. : Музыки, 1976. – 480 с.
8. *Карс, А.Я.* История оркестровки /А.Я. Карс. – М. : Музыка, 1999. – 256 с.
9. *Кожевников, Б.Т.* Инструменты духового оркестра /Б.Т. Кожевников. – М. : Музыка, 1984. – 346 с.
10. *Мальтер Л.* Таблицы по инструментоведению. – М., 1964. – 65 с.
11. *Римский-Корсаков, Д.С.* Основы оркестровки /Д.С. Римский-Корсаков. – М. : Музыка, 1946-1959. – 75 с.
12. *Стоковский, Л.Б.* Музыка для всех /Л.Б. Стоковский. – М. : Советский композитор, 1959. – 146 с.
13. *Хэрли Д.* Джаз-рок. Аранжировка для клавишных инструментов /Д. Хэрли. – М. : ГИД, 2002. – 56 с.
14. *Чулаки, М.И.* Инструменты симфонического оркестра /М.И. Чулаки. – М. : Музыка, 1983. – 172с.

Дадатковая

1. *Агафонников, Н.Н.* Симфоническая партитура /Н.Н. Агафонников. – Л. : Музыка, 1981. – 196 с.
2. *Дарвиш, Г.П.* Книга о музыке /Г.П. Дарвиш. – М. : Музыка, 1993. – 47 с.

Метадычныя рэкамендацыі па арганізацыі і выкананні самастойнай работы студэнтаў па вучэбнай дысцыпліне

Пры складанні заданняў для самастойнай работы па вучэбнай дысцыпліне “Інструментазнаўства і інструментоўка” неабходна прадугледзець ўзрастанне іх складанасці: ад заданняў, якія фарміруюць дастатковыя веды па вывучаным вучэбным матэрыяле на ўзроўні пазнавання, да заданняў, якія фарміруюць кампетэнцыі на ўзроўні ўзнаўлення, і далей да заданняў, што фарміруюць кампетэнцыі на ўзроўні ўжывання атрыманых ведаў.

Пры выкананні самастойнай работы студэнту неабходна асобную ўвагу звярнуць на дыяпазоны і строі музычных інструментаў, іх тэхнічныя і выразныя магчымасці, асаблівасці фактуры музычных твораў.

Пералік рэкамендаваных сродкаў дыягностыкі

Для кантроля і самакантроля ведаў студэнтаў выкарыстоўваецца наступны дыягнастычны інструментарый:

1. вуснае апытанне;
2. тэсціраванне;
3. тэхнічны залік;
4. залік або экзамен (у адпаведнасці з тыповым вучэбным планам).

Крытэрыі ацэнкі студэнтаў і параметры адзнак на заліках і экзаменах

10 балаў – ставіцца за дасканалыя веды па дысцыпліне “Інструментазнаўства і інструментоўка”, бездакорны ўзровень валодання ўсім арсеналам выразных і тэхнічных магчымасцей музычных інструментаў, а таксама па асноўных пытаннях, якія выходзяць за яе межы, выдатны ўзровень культуры афармлення экзаменацыйнай работы;

9 балаў – ставіцца за выдатныя веды па дысцыпліне “Інструментазнаўства і інструментоўка”, за высокі ўзровень валодання ўсім арсеналам выразных і тэхнічных магчымасцей музычных інструментаў, сістэматызаваня, глыбокія і поўныя адказы па ўсіх падзелах вучэбнай праграмы, высокі ўзровень культуры афармлення экзаменацыйнай работы;

8 балаў – ставіцца за добрыя веды па дысцыпліне “Інструментазнаўства і інструментоўка”, за дастатковы ўзровень валодання ўсім арсеналам выразных і тэхнічных магчымасцей музычных інструментаў, сістэматызаваня адказы па ўсіх пастаўленых пытаннях у аб'ёме вучэбнай праграмы, добры ўзровень культуры афармлення экзаменацыйнай работы;

7 балаў – ставіцца за веды па дысцыпліне “Інструментазнаўства і інструментоўка” на сярэднім узроўні, за дастатковы ўзровень валодання ўсім арсеналам выразных і тэхнічных магчымасцей музычных інструментаў, за сістэматызаваня адказы па большасці пастаўленых пытанняў у аб'ёме вучэбнай праграмы; добры ўзровень культуры афармлення экзаменацыйнай работы;

6 балаў – ставіцца за веды па дысцыпліне “Інструментазнаўства і інструментоўка” на задавальняючым узроўні, за дастатковы ўзровень валодання ўсім арсеналам выразных і тэхнічных магчымасцей музычных інструментаў, за дастатковыя веды па большасці пастаўленых пытанняў у аб'ёме вучэбнай праграмы; дастатковы ўзровень культуры афармлення экзаменацыйнай работы;

5 балаў – ставіцца за веды па дысцыпліне “Інструментазнаўства і інструментоўка” на задавальняючым узроўні, за слабы ўзровень валодання арсеналам выразных і тэхнічных магчымасцей музычных інструментаў, за недастатковыя веды па пастаўленым пытанням у аб’ёме вучэбнай праграмы; сярэдні ўзровень культуры афармлення экзаменацыйнай работы;

4 бала – ставіцца за веды па дысцыпліне “Інструментазнаўства і інструментоўка” на адносна нізкім узроўні, за слабы ўзровень валодання арсеналам выразных і тэхнічных магчымасцей музычных інструментаў, за недастатковыя веды па большасці пастаўленых пытанняў у аб’ёме вучэбнай праграмы, сярэдні ўзровень культуры афармлення экзаменацыйнай работы, уменне рабіць высновы без істотных памылак;

3 бала – ставіцца за веды па дысцыпліне “Інструментазнаўства і інструментоўка” на нізкім узроўні, за нізкі ўзровень валодання арсеналам выразных і тэхнічных магчымасцей музычных інструментаў, за недастатковыя веды па пастаўленых пытанням у аб’ёме вучэбнай праграмы;

2 бала – ставіцца за веды па дысцыпліне “Інструментазнаўства і інструментоўка” на слабым узроўні, за фрагментарныя веды па пастаўленых пытаннях у аб’ёме вучэбнай праграмы, нізкі ўзровень культуры афармлення экзаменацыйнай работы;

1 бал – ставіцца за адсутнасць ведаў па дысцыпліне “Інструментазнаўства і інструментоўка”, за адмову ад адказу.

5.2. Літаратура

Асноўная

- Аносов, Н.Л.* Практическое руководство по чтению партитур / Н.Л. Аносов. – М. : Музгиз, 1951. – 235 с.
- Барсова, И.С.* Книга об оркестре / И.С. Барсова. – М. : Музыка, 1969. – 157 с.
- Веприк, А.Н.* Трактовка инструментов оркестра / А.Н. Веприк. – М. : Музыка, 1961. – 168 с.
- Вилковир, Е.М.* Практический курс инструментровки для духового оркестра / Е.М. Вилковир. – М. : Музгиз, 1963. – 276 с.
- Готлиб, М.И., Каабак, Я.В., Макаров, Е.Ф.* Практический курс чтения партитур для духового оркестра / М.И. Готлиб, Я.В. Каабак, Е.Ф. Макаров. – М. : Музгиз, 1960. – 224 с.
- Дмитриев, Г.И.* Ударные инструменты: трактовка и современное состояние / Г.И. Дмитриев. – М. : Советский композитор, 1973. – 58 с.
- Зряковский, Н.Н.* Общий курс инструментоведения / Н.Н. Зряковский. – М. : Музыка, 1976. – 480 с.
- Карс, А.Я.* История оркестровки / А.Я. Карс. – М. : Музыка, 1999. – 256 с.
- Кожевников, Б.Т.* Инструменты духового оркестра / Б.Т. Кожевников. – М. : Музыка, 1984. – 346 с.
- Кожухарь, В.И.* Инструментоведение. Симфонический и духовой оркестры / – М. : Издательства Лань / Планета музыки, 2009. – 320 с.
- Мальтер Л.* Таблицы по инструментоведению. – М., 1964. – 65 с.
- Римский-Корсаков, Д.С.* Основы оркестровки / Д.С. Римский-Корсаков. – М. : Музыка, 1946-1959. – 75 с.
- Стоковский, Л.Б.* Музыка для всех / Л.Б. Стоковский. – М. : Советский композитор, 1959. – 146 с.
- Хэрли Д.* Джаз-рок. Аранжировка для клавишных инструментов / Д. Хэрли. – М. : ГИД, 2002. – 56 с.

Чулаки, М.И. Инструменты симфонического оркестра /М.И. Чулаки. – М. : Музыка, 1983. – 172с.

Дадатковая

Агафонников, Н.Н. Симфоническая партитура /Н.Н. Агафонников. – Л. : Музыка, 1981. – 196 с.

Браславский, Д.Г. Основы инструментовки для эстрадного оркестра / Д.Г.Браславский. – М.:Музыка, 1967. – 189 с.

Гаранян, Г.И. Аранжировка для эстрадных инструментальных и вокально-инструментальных ансамблей / Г.И.Гаранян. – М.:Музыка, 1983. – 238 с.

Дарвиш, Г.П. Книга о музыке /Г.П. Дарвиш. – М. : Музыка,1993. – 47 с.

Денисов, Э.И. Ударные инструменты в современном оркестре / Э.И.Денисов. – М.: Сов. композитор, 1982. – 256 с.

Дмитриев, Г.М. О драматургической выразительности оркестрового письма / Г.М.Дмитриев. – М.: Сов. композитор, 1982. – 256 с.

**5.3 Вучэбна-метадычная карта вучэбнай дысцыпліны:
дзённая форма атрымання адукацыі**

Нумар раздзела, тэмы	Назва раздзела, тэмы	Колькасць аўдыторных гадзін		Колькасць гадзін КСР	Форма контролю ведаў
		Лекцыі	Практычныя заняткі		
	Уводзіны	2			
11.	Класіфікацыя аркестраў, ансамбляў	2			
12.	Група струнных смычковых інструментаў	2		2	<i>Вуснае апытанне</i>
13.	Спецыфіка, тэхнічныя сродкі групы струнных смычковых інструментаў	2			
14.	Духавыя інструменты	2		2	<i>Вуснае апытанне</i>
15.	Размяшчэнне музычных інструментаў у партытуры розных складаў аркестраў, ансамбляў	2	2		
16.	Ударныя інструменты	2		2	<i>Вуснае апытанне</i>
17.	Спалучэнні музычных інструментаў		2		
18.	Строі музычных інструментаў	2		2	<i>Вуснае апытанне</i>
19.	Партытура эстраднага ансамбля, сімфанічнага, эстрадна-сімфанічнага, духавага аркестра		2		
20.	Інструментоўка музычных твораў	2	2		
	Усяго	18	8	8	<i>Экзамен</i>

**5.4 Вучэбна-метадычная карта вучэбнай дысцыпліны:
завочная форма атрымання адукацыі**

Нумар раздзела, тэмы	Назва раздзела, тэмы	Колькасць аўдыторных гадзін		Колькасць гадзін КСР	Форма контролю ведаў
		Лекцыі	Практычныя заняткі		
	Уводзіны	0,5			
12.	Класіфікацыя аркестраў, ансамбляў	0,5			
13.	Група струнных смычковых інструментаў	0,5			Вуснае апытанне
14.	Спецыфіка, тэхнічныя сродкі групы струнных смычковых інструментаў	0,5			
15.	Духавыя інструменты	0,5			
16.	Размяшчэнне музычных інструментаў у партытуры розных складаў аркестраў, ансамбляў	0,5			
17.	Ударныя інструменты	0,5			
18.	Спалучэнні музычных інструментаў	0,5			
19.	Строі музычных інструментаў	1			
20.	Партытура эстраднага ансамбля, сімфанічнага, эстрадна-сімфанічнага, духавага аркестра		2		Вуснае апытанне
21.	Інструментоўка музычных твораў	1			
22.	Усяго	6	2		Экзамен